

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:
Зав. кафедри
« ___ » _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
на тему: «**Умисне вбивство і інші форми злочинного насильства**»

Студентки економіко-правового
факультету
спеціальності 081 Право
освітнього ступеня «Магістр»
Яковлевої Аліни Олександрівни
Науковий керівник:
Шелухін Микола Леонідович
доктор юридичних наук, професор
кафедри права та публічного
адміністрування
Рецензент:
Щербіна Артем Валентинович, суддя
Орджонікідзевського районного суду
м.Маріуполя

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ___ » _____ 2020р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-КРИМІНАЛЬНІ ЗАСАДИ УМИСНИХ ВБИСТВ І ІНШИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОГО НАСИЛЬСТВА	9
1.1 Поняття, характеристика та загальні тенденції умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	9
1.2 Наукові розробки проблем протидії умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	15
1.3 Трансформація умисних вбивств і інших форм злочинного насильства у світі та Україні.....	22
1.4 Порівняльно-статистичний аналіз стану умисних вбивств і інших форм злочинного насильства у світі, Україні, Донецькому регіоні та Маріуполі.....	33
Висновки за розділом 1.....	47
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНИХ ВБИСТВ І ІНШИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОГО НАСИЛЬСТВА	49
2.1 Поняття і визначення кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	49
2.2 Об'єктивні елементи кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	56
2.3 Суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	61
2.4 Комплексні елементи кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	65
Висновки за розділом 2.....	71
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ УМИСНИХ ВБИСТВ І ІНШИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОГО НАСИЛЬСТВА	72
3.1 Система попередження умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	72

3.2 Загальні, особливі (спеціальні) та індивідуальні запобіжні заходи попередження умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	75
3.3 Зарубіжний досвід попередження умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.....	77
Висновки за розділом 3.....	85
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92

ВСТУП

Актуальність та доцільність дослідження: Насильство відноситься до числа глобальних проблем людства, воно охоплює всі сфери життя і його прояви надзвичайно різноманітні – від словесних образ до світових війн. Насильство в сучасному світі стало традиційним і популярним методом вирішення політичних, міжнаціональних та міжрелігійних конфліктів.

Відтак, насильство – це найбільш небезпечна форма злочинної діяльності, позаяк вона ставить під загрозу найзначніші для кожної людини цінності – її життя та здоров'я. Воно виступає універсальним інструментом здійснення різних за характером злочинів. І хоча злочинне насильство – це наслідок певних процесів та явищ економічного, соціально-політичного характеру, залежить від рівня розвитку економіки, соціальної сфери, внутрішньої та зовнішньої політики держави, проте, воно являє собою важливу самостійну проблему.

Проблема злочинного насильства, безпосередньо, зачіпає важливі сфери життєдіяльності людей, будучи частиною загальної проблеми боротьби зі злочинністю, вона стає не тільки важливою теоретично, але і водночас, однією з найбільш гострих практичних проблем.

Незважаючи на те, що вчені та науковці-правники вже давно говорять про необхідність введення в обіг поняття «злочинне насильство», однак, законодавець досі не дає його легального визначення, так само, як і понять «насильство», «злочинне насильство», «фізичне насильство», «психічне насильство», «загроза».

Не відрізняється послідовністю і саме застосування законодавцем зазначеної термінології. При визначенні характеру та ступеня небезпеки того чи іншого виду насильства, допускається різне тлумачення термінів, що в свою чергу, створює значні труднощі в реалізації кримінально-правових норм, спрямованих на боротьбу зі злочинним насильством, і, як наслідок, може зумовити слідчо-судові помилки.

Таким чином, проблема кримінального насильства в суспільстві – одна з найбільш глобальних проблем нашого часу. Змісту терміна «насильство» та різним його значенням, приділяється пильна увага всієї світової спільноти.

На сьогоднішній день йдуть активні дискусії щодо проблеми правової природи насильницьких злочинів, що в свою чергу, свідчить про необхідність подальшої розробки даної теми.

Стан наукової розробки дослідження. Проблемі насильства і насильницької злочинності вчені-правники завжди приділяли чимало уваги.

Так, істотний внесок в її дослідження внесли: С. Н. Абельцев, Г. А. Аванесов, Р. А. Базаров, С. В. Бородін, В. А. Владіміров, Л. Д. Гаухман, П. Ф. Гришаєв, А. І. Долгова, В. В. Іванова, Е. В. Кошелева, В. Н. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнєцова, А. В. Лунєв, Ю. І. Ляпунов, С. В. Максимов, Г. М. Міньковський, А. Н. Попов та багато інших.

Однак, незважаючи на те, що на сьогоднішній день, по даній темі накопичено чимало наукових досліджень та розробок, вона все ж таки вимагає подальшого вивчення.

Об'єктом дослідження є умисне вбивство і інші форми злочинного насильства.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.

Мета дослідження. Метою магістерської роботи є поглиблення теоретичних та практичних положень щодо вивчення кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства.

Визначена мета дослідження зумовила постановку та розв'язання наступних **завдань**: розглянути, дослідити, проаналізувати:

- поняття, характеристику та загальні тенденції умисних вбивств і інших форм злочинного насильства;
- наукові розробки проблем протидії умисних вбивств і інших форм злочинного насильства;

- трансформацію умисних вбивств і інших форм злочинного насильства у світі та Україні;
- порівняльно-статистичний аналіз стану умисних вбивств і інших форм злочинного насильства у світі, Україні, Донецькому регіоні та Маріуполі;
- поняття та визначення кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства;
- об'єктивні елементи кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства;
- суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства;
- комплексні елементи кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства;
- систему попередження умисних вбивств і інших форм злочинного насильства;
- загальні, особливі (спеціальні) та індивідуальні запобіжні заходи попередження умисних вбивств і інших форм злочинного насильства;
- зарубіжний досвід попередження умисних вбивств і інших форм злочинного насильства розглянути загальні кримінальні засади насильства.

Методи та методологія дослідження. В даній магістерській роботі, виступає метод пізнання явищ та процесів, які дозволяють розглянути їх у розвитку та взаємозв'язку, а також виявити усталені закономірності та тенденції.

Під час доведення ключових теоретичних положень було використано дедуктивний, індуктивний методи.

Для з'ясування ж окремих положень, було використано діалектичний та системно-структурний підходи.

На теоретичному рівні, крім вищезазначених, було використано такі методи, як понятійний (термінологічний), метод формалізації та

аксіоматичний, адже окремі теоретичні твердження були прийняті нами без доказів.

Синтетичний метод використовувався для узагальнення різноманітних суб'єктивних ідей і теорій дослідників у галузі права та кримінології.

Аналітичний метод під час дослідження використовувався для аналізу наукових джерел з права та кримінології, у правничому та кримінологічному, науковому просторі.

Наукова новизна дослідження, а також його аналітичне вивчення, відображається в зазначених раніше завданнях роботи, які в свою чергу, виносяться на захист даної магістерської роботи.

Науково-теоретична база дослідження. При написанні даної магістерської роботи, були використані підручники, навчальні посібники, дисертації на тему, статті з журналів провідних вчених та науковців-правників і криміналістів, а також електронні ресурси ЗМІ.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в можливості їх використання в:

- *науково-дослідницькій діяльності* – для подальшої розробки теоретичних та практичних підходів до дослідження насильства та його значення в скоєнні злочину;
- *навчальному процесі* – під час викладання курсу у вищих навчальних закладах, а також з фахових дисциплін.

Також, результати роботи можуть бути використані при читанні лекційних курсів з права та кримінології, зокрема.

Апробація результатів роботи. Основні положення роботи було опубліковано у формі тез доповідей на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Сучасний розвиток державотворення та право творення в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Маріуполь, 2020р.), у формі фахової статті в Науковому віснику публічного та приватного права № 6 від 2019 року

Структура, зміст та обсяг роботи. Магістерська робота обумовлена метою, предметом та завданнями дослідження.

Дана робота складається з вступу, 3-ох розділів, 11-ох підрозділів, висновків, а також списку використаної літератури (у кількості 96 джерел), які в свою чергу, дозволяють якнайповніше, всебічно дослідити та розкрити тему даного дослідження.

Загальний же обсяг роботи містить 101 сторінки друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-КРИМІНАЛЬНІ ЗАСАДИ УМИСНИХ ВБИСТВ І ІНШИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Поняття, характеристика та загальні тенденції умисних вбивств і інших форм злочинного насильства

Специфічною рисою злочинів проти особистості є застосування насильства. Тому в кримінології сукупність злочинів проти особистості практично тотожна насильницькій злочинності, під якою розуміється сукупність таких злочинів (та осіб, які їх вчинили), в яких насильство або загроза його застосування є елементом мотивації, а не просто засобом досягнення мети.

Встановлення кола насильницьких злочинів пов'язане з відмежуванням їх від [41, с. 20]:

- по-перше, від дій, які представляють собою незлочинне заподіяння фізичної шкоди іншій людині;
- по-друге, від ненасильницьких злочинів.

Так, умовно всі умисні вбивства можна поділити на 4 групи, основа поділу – ступінь організації таких вбивств, дані щодо особи потерпілих та сфери їх діяльності:

- до першої групи належать вбивства, вчинені переважно на побутовому ґрунті;
- до другої - вбивства, вчинені на ґрунті комерційних відносин;
- до третьої групи належать вбивства, які вчиняються у сфері діяльності організованих злочинних груп;
- до четвертої - вбивства, які вчиняються із політичних мотивів.

Незлочинне заподіяння шкоди іншій особі може бути викликано протиправною поведінкою потерпілого (наприклад, при необхідній обороні або при затриманні особи, яка вчинила злочин) або ж іншими обставинами (наприклад, при гострій потребі).

Водночас, не входять в структуру насильницької злочинності дії, які хоча формально в своєму складі і містять ознаки будь-якого насильницького злочину, але через малозначність, не становлять великої суспільної небезпеки.

Важливо також відмежовувати злочинне насильство від ненасильницьких злочинів (наприклад, в разі заподіяння шкоди здоров'ю або смерті за згодою, або на прохання потерпілого).

До числа насильницьких злочинів відносяться наступні: більшість злочинів проти життя та здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також хуліганство. Стан та динаміка даних злочинів переважно характеризує насильницьку злочинність в цілому.

Основою об'єднання розглянутих злочинних діянь в окрему кримінологічну-значиму групу виступають такі критерії, як [41, с. 21-22]:

- спосіб дії;
- насильницька мотивація;
- форма провини;
- об'єкт посягання злочинця.

Однак, керуючись тим, що насильство тут використовується суто як засіб досягнення мети (політичної, корисливої тощо), дане коло злочинних діянь в числі насильницьких нами не розглядається.

Життя людини, відповідно до ст. 3 Конституції України, є найвищою соціальною цінністю, а в ст. 27 Основного Закону наголошується, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може свавільно позбавити людину життя. Тому злочини проти життя становлять велику суспільну небезпеку [1].

Так, до таких злочинів, Кримінальний кодекс України (ККУ), відносить [2]:

- різні види умисних вбивств (статті 115-118 ККУ);
- вбивство через необережність (ст. 119 ККУ);
- доведення до самогубства (ст. 120 ККУ);

– погрозу вбивством (ст. 129 ККУ).

Останнім часом в Україні, внаслідок економічної кризи і зменшення більшості макроекономічних показників, можна спостерігати погіршення криміногенної ситуації. Це можна визначити не тільки через зростання окремих видів злочинів, а й через зміну характеру злочинності в цілому.

Простежується досить високий рівень насильницьких злочинів, говорить про підвищення суспільної небезпеки злочинців. як стверджує Я. Гилянський: «Насильницькі злочини – це злочини спрямовані проти найціннішого для людини – її життя, здоров'я, фізичної цілісності та недоторканності». Суспільна небезпека злочинів даного виду виражається насамперед у тому, що вони зазіхають на основні конституційні права, в найбільш значимі соціальні цінності громадян: життя, здоров'я, честь і гідність, а в окремих випадках призводять до незворотних наслідків – смерті.

Одним з таких видів насильницьких злочинів є умисне вбивство. Даний вид злочину є найважчим серед злочинів проти життя і здоров'я людини та знайшов своє відображення в статті 115 Кримінального кодексу України Структурно дана стаття передбачає відповідальність за просте умисне вбивство і вбивство з кваліфікуючими обставинами в частинах 1 і 2 відповідно. Відповідальність за умисне вбивство, передбачена п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України [2].

До того ж, слід виокремити ще й вбивство на замовлення, під яким розуміється умисне позбавлення життя потерпілого, виконавцем за дорученням іншої особи (замовника). Це доручення може бути у формі розпорядження чи наказу, або ж угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити життя потерпілого, а замовник – зробити певні дії матеріального чи нематеріального характеру або не робити їх, інтересах виконавця.

Пункт 15 Постанови Пленуму Верховного суду України № 2 від 7 лютого 2003 року, вказує, що відповідальність настає лише у випадках, коли замовляється саме умисне вбивство особи, а не якийсь інший насильницький

злочин по ній. Якщо замовник доручив заподіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець умисно вбив потерпілого, замовник несе відповідальність за співучасть в тому злочині, який він організував чи до вчинення якого схилив виконавця, а останній – за той злочин, який він фактично вчинив [3].

Даний вид особливо тяжкого злочину є нечисленним серед усієї кількості умисних вбивств, проте, в останні роки, число обвинувачених у нього зростає. Згідно з даними офіційної статистики, відображеної в щорічних звітах Генеральної прокуратури України, кількість вбивств скоєних на замовлення в 2018 році, зростає по відношенню до 2016 року на 36 %, що в свою чергу, є досить вагомим показником.

Не можна не відзначити, що вбивства та інші злочини проти життя, які були раніше найменш латентними, сьогодні перестали бути такими.

Зростання їх латентності відбувається за рахунок збільшення кількості осіб, зниклих безвісти, кількості трупів з невстановленою причиною смерті та невпізнаних трупів. Найчастіше подібні злочини мають місце в маргінальному середовищі, регіонах, для яких характерні національно-етнічні конфлікти, і в збройних силах нашої держави.

Тривогу викликає значне число вбивств, скоєних з корисливих мотивів, а також залишається стабільно-великою частка вбивств, скоєних з хуліганських мотивів.

Значну суспільну небезпеку становить вулична насильницька злочинність. Її стан ускладнюється зростанням екстремістських угруповань, а також наявністю національно-етнічних конфліктів в окремих регіонах нашої країни. Такі конфлікти нерідко супроводжуються масовими заворушеннями, погромами, підпалами, згвалтуваннями, вбивствами.

На тлі ситуативного в цілому характеру тяжких насильницьких злочинів збільшується також частка заздалегідь підготовлених злочинів. Так, набув значного поширення такий небезпечний різновид вбивств, як вбивство по найму.

При скоєнні тяжких насильницьких злочинів широко використовується вогнепальна зброя, вибухові речовини та вибухові пристрої.

До наступної категорії насильницьких злочинів відносяться злочини проти статевої недоторканності та статевої свободи особистості.

Статева свобода та статева недоторканість особистості, виступають родовим об'єктом злочинів, норми про відповідальність за які, об'єднані в розділ IV Особливої частини ККУ. Це [2]:

- зґвалтування (ст. 152 ККУ);
- сексуальне насильство (ст. 153 ККУ);
- примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 ККУ);
- статеві зносини з особою, яка не досягла 16-річного віку (ст. 155 ККУ);
- розбещення неповнолітніх (ст. 156 ККУ).

Серед перерахованих злочинів найбільшу суспільну небезпеку становлять зґвалтування.

Відтак, суттєве значення відіграє рівень латентності даних злочинів: зґвалтування, як і інші статеві злочини, є високолатентним, позаяк, обумовлюється факторами «штучної», але в більшій мірі «природної» латентності.

Основним мотивом скоєння розглянутих злочинів є прагнення до задоволення статевої пристрасті. Іноді сексуальні мотиви винного в зґвалтуванні, можуть поєднуватися з хуліганськими мотивами, а також прагненням принизити, помститися, поглумитися над своєю жертвою тощо.

Найчастіше зґвалтування супроводжується інтенсивним застосуванням злочинцем, фізичного насильства або ж характеризується наданням активного опору з боку потерпілого [25, с. 12-13].

До числа насильницьких злочинів відноситься також і хуліганство. Це пояснюється спільністю їх причин, способів здійснення цих діянь, а також конкретними ситуаціями скоєння злочину та особистісними якостями

злочинців. Водночас, не можна не враховувати і те, що деякі з насильницьких злочинів, скоюються саме з хуліганських мотивів.

Оскільки насильницька злочинність включає в себе різноманітні за змістом діяння, то цілком логічно те, що причини та умови їх виникнення є досить специфічними.

Відтак, криміногенними детермінантами насильницьких злочинів є [19, с. 25-26]:

- згубний вплив злочинного середовища;
- несприятливі матеріальні умови більшості населення;
- стереотип агресивної поведінки в конфліктних ситуаціях;
- терпимість суспільства до алкоголізму, наркоманії, токсикоманії;
- віктимна поведінка потерпілих;
- несвоєчасне виявлення криміногенних ситуацій у сім'ях, колективах, а також досить запізнє реагування відповідних органів на них;
- неповнота виявлення осіб, які страждають психічними захворюваннями, а також слабка профілактична робота з даними особами;
- латентність значної частини злочинів проти особистості та недоліки в діяльності правоохоронних органів (зокрема, необгрунтоване застосування до засуджених дострокового звільнення від покарання, а також недостатній контроль за поведінкою умовно-засуджених, які перебувають під адміністративним наглядом та жінок, які мають відстрочку у відбування покарання);
- широке поширення незаконного обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин;
- часта байдужість оточуючих до фактів застосування насильства та іншої аморальної і протиправної поведінки тощо.

Окремо слід виділити специфічні детермінанти згвалтування та інших насильницьких статевих злочинів.

Так, крім вищеназваних, до них також відносяться [19, с. 26-27]:

- згубний вплив пропаганди порнографії;

- еротизуючий та деморалізуючий вплив мікросередовища;
- дитяча бездоглядність;
- недоліки діяльності державних органів в частині морального та статевого виховання молоді;
- необачність, а також надмірна довірливість частини потерпілих, їх легковажна (а іноді, і провокуюча) поведінка;
- неефективна боротьба з проституцією, сутенерством та будинками розпусти;
- недоліки у виявленні та встановленні осіб, які виявляють ознаки сексуальної патології, а також схильних до насильницького характеру дій тощо.

Таким чином, насильницька злочинність – це історично-мінливе, соціально-негативне та кримінально-правове явище, яке являє собою сукупність всіх насильницьких злочинів проти особистості, скоєних на певній території за певний період часу з кількісними та якісними характеристиками, а також осіб, які їх вчинили.

1.2. Наукові розробки проблем протидії умисних вбивств і інших форм злочинного насильства

Умисні вбивства та замах на них у науковій літературі найчастіше розглядаються у контексті некорисливої насильницької злочинності. Зазвичай, дослідники зазначають, що саме вчинення умисних убивств та нанесення тілесних ушкоджень є основою насильницької некорисливої злочинності.

Більшість насильницьких злочинів законодавцем зазвичай відносяться до особливо небезпечних, таких, що завдають суттєвої шкоди як фізичним особам, так і суспільству в цілому, а тому майже в усіх країнах за насильницькі злочини проти особи передбачено найсуворішу кримінальну

відповідальність. Пошук та виокремлення причин, детермінуючих прояви насильницької злочинності проти особи, сприяють запобіганню їм.

А. І. Долгова серед чинників, які зумовлюють виникнення злочинного насильства в цілому, виділяє такі, як [44, с. 583-584]:

а) формування особистості, що супроводжується проявами жорстокості, заздрості, в результаті чого, агресія знаходить свій вихід в формі насильства та стає засобом вирішення конфліктів та проблем;

б) надмірне споживання алкоголю частиною населення, поширеність споживання наркотичних засобів серед неповнолітніх, недостатність статевого виховання та упущення у вихованні підлітків в цілому, що супроводжується негативним моральним кліматом у сім'ї, відсутністю встановлення меж дозволеного, безпосереднім показом поганого прикладу поведінки дітям, що неминуче призводить до негативних наслідків;

в) наявність в суспільстві, особливо в маргінальному середовищі, переконання в тому, що застосування насильства є нормою, як із помсти, образи, заради задоволення власних бажань та інтересів, так і безпричинно, де фізичне або психічне насильство виступає самоціллю.

Розглядаючи причини та умови насильницької злочинності, які спрямовані саме проти особи, В. В. Голіна зазначає, що вони залежать від набору криміногенних явищ, а також структури і процесів, що становлять основу міжособистісних криміногенних конфліктів, і на підставі цих критеріїв виділяє чотири групи умисних вбивств та тілесних ушкоджень:

- 1) сімейно-побутові;
- 2) ситуаційні;
- 3) ті, що заздалегідь плануються;
- 4) патологічні.

При цьому для кожної групи характерною є наявність особливостей причинно-наслідкового комплексу [48, с. 93-98].

На думку інших учених, до основних причин та умов вчинення насильницьких злочинів належать ті, що пов'язані з формуванням агресивно-

насильницької спрямованості особи, а також із незадовільною діяльністю правоохоронних органів.

До першої групи вони зарахували такі фактори, як:

- а) вирішення сімейних конфліктів через насилля (пиятики, бійки, жорстокість);
- б) негативний вплив мікросередовища в побуті та за місцем навчання;
- в) вплив пропаганди жорстокості, сексу, збагачування за будь-яку ціну, цинічне ставлення до оточуючих, людської честі та гідності.

Друга група детермінант включає:

- а) недостатність рівня розкриття насильницьких злочинів;
- б) часті промахи та недоліки в роботі патрульної поліції, що пов'язуються з недостатністю кваліфікації кадрів та їх мінливістю;
- в) непоодинокі випадки nereагування, насамперед інспекторів поліції, на обставини, які в більшості випадків є передумовами вбивств (побутово-сімейні конфлікти , хуліганська поведінка, яка супроводжується розпиванням алкоголю, інша аморальна поведінка, погрози вбивством, побої, нанесення тілесних ушкоджень та інше)
- г) недостатність протидії розкраданню, нелегальному виробленню, придбанню і зберіганню як холодної, так і вогнепальної зброї тощо [5, с. 259-261].

До основних причин насильницьких злочинів (некорисливої спрямованості), на думку Ю. Ф. Іванова, необхідно віднести [31, с. 228-229]:

- а) втрату особистих життєвих перспектив, неблагополучні житлові та матеріальні умови, які провокують на агресивні дії насильницького напрямку;
- б) досить велику поширеність серед деяких верств населення гадки про допустимість будь-яких проявів насильства, та звички вирішувати конфліктну ситуацію вороже-агресивно, із застосуванням сили та погроз ;
- в) вплив злочинного середовища;

г) легковажну провокаційну віктимну поведінку потерпілих, яка стає приводом до вчинення злочину;

г) недоброзичливі стосунки в сім'ї та поза нею, із знайомими, колегами по роботі, сусідами тощо;

д) недоліки роботи правоохоронних органів по своєчасному виявленню та реагуванню на криміногенні випадки побутово-сімейного характеру;

е) невжиття заходів щодо погроз вбивством, розпорою, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, хуліганської поведінки;

е) недостатність діяльності правоохоронних органів щодо запобігання рецидивів злочинів;

ж) недостатність охорони безпеки громадян та громадського порядку, особливо в темний час доби, недоліки в організації та координуванні патрульно-постової служби поліції, а також недостатність діяльності органів МВС у частині профілактики злочинів;

з) велика латентність злочинів проти особи і безкарність значної частини цих злочинів.

Проте існують також і інші погляди на це питання.

Також, до загальних причин, які визначають насильницьку злочинність у цілому, певні науковці відносять ще й такі фактори як : неконтрольоване вживання алкоголю певними частинами населення, помилки в діяльності правоохоронних органів, занепад культури та моральності в громадськості, втрату віри в органи поліції та закони, недовіра по відношенню до державних установ, організацій та працюючих в них громадян, латентність домашнього насильства і, відповідно, його безкарність.

Відтак, аналіз літератури з проблем насильства, дозволяє говорити про те, що в рамках однієї формули уявити точно та однозначно зміст такого складного і багатоаспектного явища як насильство досить важко.

На наш погляд, слід приєднатися до думки вчених про те, що навряд чи будь-яке поняття зможе відобразити суб'єкт насильства, тому більш доцільно

говорити про насильство шляхом перерахування його найбільш істотних ознак, основними з яких, є наступні:

Насильство як соціальне явище, проявляється як взаємодія суб'єктів соціальних відносин.

Насильство характеризується певними кількісними, чисто зовнішніми проявами, та якісними, сутнісними характеристиками.

Так, із зовнішнього боку – це вплив одного суб'єкта відносини на іншого, це акт застосування сили (хоча насильство і не зводиться тільки до таких дій, як застосування сили або загрози такого застосування). Сила в соціологічному розумінні – це не тільки можливість і здатність діяти самому, але також і можливість визначати чужу поведінку. Однак реалізацію акта застосування сили ще не можна визнати насильством. Такою вона стає лише в тому випадку, коли вплив на іншого суб'єкта відносин (об'єкта насильства) здійснюється всупереч (проти) його волі та бажання, або ж воля і бажання об'єкта насильства, взагалі ігноруються, заперечуються, і при цьому інтереси, вигоди одного (одних) задовольняються за рахунок інтересів іншої (інших).

По-третє, говорити про насильство можна лише в тому випадку, коли сила застосовується не тільки «проти волі та бажання людини», але і всупереч закону. Тут слід підкреслити, що в даному випадку вихідним є широке розуміння «незаконність» застосування сили як протиріччя, не тільки правових заборон, але і норм моралі, а також протиріччя об'єктивного, природного процесу соціального розвитку та суспільного прогресу людства.

По-четверте, насильство не може бути зведене тільки до примусу, оскільки примус – це одна із його численних форм прояву. Тобто насильство може проявлятися не тільки у примушуванні особи діяти проти своєї волі, а також може бути безпосередньо засобом вчинення злочину та знаходити своє відображення у злочинній бездіяльності.

Потрібно зазначити, що злочинне насильство істотно впливає на стан соціальної захищеності громадян, посилює напруженість в суспільстві та підриває авторитет держави. Крім того, зростання злочинного насильства значно ускладнює ефективне вирішення назрілих соціальних, політичних, економічних проблем (а це в свою чергу, призводить до загострення напруженості в суспільстві та породжує популістські прагнення за всяку ціну подолати існуючі труднощі). Звідси, відбувається посилення агресивності та конфліктності, внаслідок чого, виникаючи при цьому протиріччя, все частіше вирішуються насильницькими методами.

Такі тенденції повинні викликати відповідну реакцію, засновану на принципі розумної достатності і використання реального потенціалу державного та громадського регулювання .

Не тільки держава, а й саме суспільство, має реагувати на насильницьку злочинність, протистояти її проявам у всіх сферах соціального життя, що передбачає ,в першу чергу пропагування нетерпимості до будь-якого насильства та громадської ініціативи в протидії цьому негативному явищу.

У міжнародних документах вказується, що насильство є процесом, який протікає не тільки на індивідуальному рівні, але і на рівні суспільства, а також вельми поширений і на світовій арені. Як свідчить практика, насильницькі конфлікти на індивідуальному рівні, виступають своєрідним ґрунтом для конфліктів, як в національних, так і міжнародних масштабах.

Водночас, в останні роки на міжнародному та національному рівні серйозно обговорюється проблема насильства по відношенню до дітей. При цьому насильство по відношенню до дітей трансформується в насильство в самому середовищі неповнолітніх, які продовжують його використовувати в майбутньому. Іншими словами, насильство-це свого роду «зачароване коло»,яке повторюється з покоління в покоління, а його жорстокість та витонченість не тільки не зменшується, але і постійно зростає.

Причини зростання насильства в країні залежать від глибинних чинників, зокрема від:

- соціальної напруженості, занепаду суспільного настрою;
- стану суспільної депресії;
- підвищеної конфліктогенності певних верств населення;
- тривалої економічної кризи, яка в свою чергу, викликає неминуче

загострення відносин між усіма верствами суспільства.

Об'єктивні чинники впливають на психологію всіх членів суспільства, включаючи тих, хто для вирішення своїх життєвих проблем вдається до злочинного насильства.

Так, аналізуючи наукову літературу, можна сказати, що в багатьох випадках насильство грає «інструментальну» роль, тобто виступає засобом досягнення певної мети. Однак, все частіше насильство починає виступати як самоціль, – по суті, безглузде знущання над незнайомими людьми, «безмотивні» вбивства тощо. В свою чергу, масштаби насильства та його характер залежать від суспільства в цілому, його соціально-моральної зрілості, деморалізації окремих груп населення та, звичайно, від ефективності захисних і профілактичних заходів.

В даний момент в Україні є тенденція до зміщення головних детермінантів в сфері умисних вбивств і замахів на них. Все більше таких правопорушень характеризується кризою інституту сім'ї та системи моральних цінностей. Це означає, що для кожної країни захист моральності соціуму і головних його інститутів має потужний вплив, а профілактична активність країни в даній спрямованості повинна визнаватися першорядною і невідкладною.

Таким чином, розглядаючи насильство і насильницьку злочинність, як суспільно-правову проблему, слід виділити, що криміналізація багатьох соціальних взаємин сучасного соціуму викликає дуже багато негативних результатів, а також безпосередньо зачіпає підростаюче покоління, в свою чергу, і впливає на загостренні беззаконного насильства, в цілому.

1.3. Трансформація умисних вбивств і інших форм злочинного насильства у світі та Україні

Боротьба зі злочинністю стає ефективною тоді, коли враховується саме її кримінологічна характеристика. Оскільки, злочинність, як масове соціальне явище, має свої певні властиві тільки їй параметри, які поділяються на якісні та кількісні показники.

Кількісні показники визначають рівень злочинності та вимірюються, насамперед, числами. Якісні ж, в свою чергу, визначають її структуру, склад та географію (тобто поширеність у просторі)

Абсолютно нова фаза розвитку злочинності насильницько-корисливої спрямованості трапилася у часи становлення капіталізму, як явища, яке торкнулося не тільки соціально-економічної сфери життя , а й духовних орієнтирів та пріоритетів суспільства в цілому. Капіталістичне матеріальне виробництво базується на законі створення надлишкового прибутку [35, с. 632], що відбилося на форматуванні шкали суспільних цінностей. Поступово, матеріальні інтереси, нажива, збагачення, отримання прибутку не дивлячись ні на що та будь-якими способами відсунули далеко на останнє місце в суспільній свідомості споконвічні моральні ідеали та цінності. Як відмічає Е. Феррі, відтоді, коли в маси було кинуте гасло: «Збагачуйтесь!» — суспільство вразила моральна хвороба ктезоманія — манія збагачення, що визнає гроші головною ціллю життя і неодмінною умовою особистого щастя [83, с. 214]. Первинна концентрація капіталу, створення ринку праці, розвиток торгівлі, будівництва та мануфактури, банківської та кредитної діяльності, підштовхували до росту масштабів товарно-грошової маси і формально збільшували можливості споживання матеріальних благ. Але концепція приватного характеру достатку та монополізм щодо засобів виробництва показували на практиці , що законними засобами зростаючі

майнові інтереси та потреби широких верств населення задовольнити дуже важко [58, с. 34]. Внаслідок чого, у свідомості суспільства відбувається глибокий та поступовий процес засвоєння допустимості незаконного збагачення із застосуванням насильства з метою задоволення своїх матеріальних потреб, із заздрості або жадібності, тобто утворюється свого роду ціннісний фундамент детермінації насильницько-корисливої злочинності. Так, за даними офіційних статистичних джерел, упродовж 1874–1891 рр. приріст грабежів і розбоїв відносно базового періоду 1874 р. (100 %) становив +48 % [30, с. 114]. На початку XIX ст. (1900–1913 рр.) рівень вбивств, грабежів і розбоїв зростає в рази: на 254 і 223 % відповідно. Найбільше зростання таких злочинів спостерігалось з 1900 по 1906 рр.: (+128 %) і (+269 %) відповідно, і це можна пояснити, перш за все, сильною кризою економіки та переворотними бунтівними подіями 1905 р. [16, с. 367-368].

Слід звернути увагу на те, що серед більшості злочинців на момент їх засудження, працювали у сфері матеріального виробництва, й отже, мали законний заробіток. Так, із сотні засуджених осіб, п'ятдесят відсотків вбивць та грабіжників працювали у промисловій сфері та сільському господарстві, у сфері ж розваг і послуг (трактири, обслуга) — майже сорок відсотків злочинців, десять же відсотків становила частка безробітних осіб [30, с. 180].

У період переважання та верховенства приватної власності та стрімкого розвитку області послуг і виробництва провідним «товаром» більш вісімдесяти відсотків сільського населення стала саме вільнонаймана праця. При цьому, все це супроводжувалось специфічною психологією наймитів, для яких першочерговим «капіталом» були робочі руки. Життєва невизначеність, відсутність різноманіття подальших особистих перспектив, низький рівень життя і недостатність коштів неминуче викликають почуття заздрості до всіх тих, хто володіє більшим. Тому закономірно потерпілими від насильницьких корисливих злочинів в більшості випадків ставали:

роботодавці, власники невеликих крамниць, шинків, трактирів, а також люди, що постійно відвідували ці заклади, ремісники, візники, повії, самотні перехожі, особи, які пустили незнайомих на нічліг [89, с. 162]. Предметами злочинного посягання в багатьох випадках були: дорогоцінні вироби та золото, гроші, в першу чергу, верхній одяг, різний домашній інвентар, тайники з грошима та іншими цінностями відкладеними на скрутний час [89, с. 237-239].

В свою чергу, багатьма кримінологами висувається твердження, про те, що поширення насильницько-корисливої злочинності відбувається через різке зниження суспільної моралі, поширення групи населення, яке характеризується люмпенізованістю, а саме, в якому поширюються такі негативні соціально-психологічні явища як: дармоїдство, егоїстична жорстокість, почуття люті та заздрості до матеріально заможних людей та тих, хто своєю багатолітньою працею досяг матеріального успіху та багатства [14, с. 83]. Разом з тим, треба зазначити ще один цікавий нюанс. Капіталістичний устрій аграрно-відсталого Російського імперії не дозволив стати приватній власності загальнонаціональним надбанням. На початку двадцятого століття склад населення поділився на такі соціальні групи: духовенство — 0,9 %, поміщики — 1,2 %, буржуазія — не більше 1 %, але саме вражає те, що вісімдесят відсотків громадян були абсолютними бідняками, які не мали за душею нічого і тільки третина громадян мала свою якусь невелику власність, решта ж - пролетарі [72, с. 79]. Передумови заперечення приватної власності ставали дедалі виразнішими. Поступово, громадськість дійшла до краю, де національне багатство перерозподілялось виключно насильницьким шляхом, а заперечення щодо приватної власності ставало все більш яким та драматичним. Минулий цикл відносно спокійного збалансованого розвитку насильницько-корисливої злочинності перетворювався періодичним сплеском військових та революційних подій 1917 року.

До того ж, зародилось більшовицьке гасло «грабуй награване» досить розбійницького характеру та політика збройного терору, які обумовили та визначили дуже стрімке поширення насильницької корисливої злочинності в суспільстві. Доволі сильно цьому посприяли: звільнення від покарання небезпечних злочинців в результаті амністії, розпуск поліції та жандармерії, поширення дитячої безпритульності, відлуння світової війни, події громадянської війни, перенасичення країни зброєю, політика воєнного комунізму, непу, насильницька колективізація, голодомори 1921 р., 1932–1933 рр., гіперінфляція, масові заворушення тощо [24, с. 35-37].

За даними Центррозшуку на території 38 губерній РСФРР у 1919 р. було вчинено 2816 грабежів і розбоїв, а в 1920 р. — 7319, тобто річний темп приросту склав (+260 %). Дуже велика частина таких злочинів у структурі злочинності становила 5 %, а в 95 % випадків розбійних нападів відбувалися із застосуванням зброї [23, с. 95].

Так, постараємося проаналізувати тенденції насильницької корисливої злочинності за двадцяти-тридцять років двадцятого століття на базі даних ЦСУ СРСР та результатів діяльності кримінологічних установ. Так, за період 1922–1926 рр. динаміка насильницьких злочинів у СРСР мала характер різких коливань: 1922 р. — 100 % (базовий період); 1923 р. — 73 %; 1924 р. — 57 %; 1925 р. — 74 %; 1926 р. — 85 %. Темп грабежів та розбоїв був більш зваженим: 1922 р. — 100 % (базовий період); 1923 р. — 112 %; 1924 р. — 97 %; 1925 р. — 97 %; 1926 р. — 100 % [15, с. 109-111]. Певні висновки щодо динаміки бандитизму можна зробити відштовхуючись від узагальнення розрізнених статданих та архівних матеріалів. Треба зазначити, що по результатам діяльності революційних трибуналів упродовж другого півріччя 1921 року. — першого півріччя 1922 року. розглядається 173 кримінальні справи по щодо загально-кримінального бандитизму і засуджується 3204 особи [71, с. 25, 51]. За даними окремих джерел на території УСРР із травня по листопад 1921 р. зареєстровано 686 бандитських нападів. Тільки на території Донецької губернії виявлено 74 банди [62, с. 48-

49]. Всього протягом 1921 р. на території УСРР (за неповними даними) було вчинено 1974 збройних бандитських напади, під час яких вбито, поранено та поневолено 6005 осіб [59, с. 110]. Різке зростання рівня бандитизму зафіксоване у 1924 р.: за неповними даними по РСФРР було зареєстровано понад 260 бандитських груп, а в провадженні ревтрибуналів перебувало близько 4 тисяч кримінальних справ по бандитизму [42, с. 109]. Науковці відмічають два різновиди тогочасного бандитизму: політичний і загально-кримінальний [59, с. 303]. Значне поширення так званого політичного бандитизму на початку 1920-х років в Україні обумовлено повстанським рухом селянства і супротивом політики воєнного комунізму [54, с. 396].

Отже, виходячи з вищенаведених даних, можна сказати, що корислива насильницька злочинність даного періоду характеризувалось досить сильним поширенням бандитизму та убивств із корисних мотивів, й відповідно ростом кількісних показників. Але, окрім зміни кількісних показників в напрямку росту, треба зауважити, що корислива насильницька злочинність змінювалася ще і якісно. Злочинність набуває збройного та організованого характеру з все більшим залученням молоді [24, с. 35].

На думку В. Д. Меншагіна, вбивства із корисливим мотивом являють собою досить специфічну форму групового розбою [57, с. 70, 74]. При цьому, корисливість – виступає другим за поширеністю мотивом убивств (18,6 %) після ревнощів (37,5 %) [57, с. 58]. Такий вид злочину характерний як для професіональних злочинців, рецидивістів так і для простих заробітчани та бідноти, крамарів, азартних гравців чи непманів. В свою чергу, для професіональних злодіїв убивство є свого роду перехідною лінією, де крадіжки поступово трансформуються у бандитизм. В таких осіб, відзначається своєрідне «перепрофілювання» від суто злодійського промислу до полювання на заможних осіб, маючих значні матеріальні здобутки. Так, сільські заробітчани та міська біднота будучи заручниками скрутних обставин (страшенні злидні та потреба у самому необхідному) все частіше насмілюються на крайній крок, а саме на вбивства. Їх жертвами стають перш

за все ті, хто заможніший них, матеріально благополучні люди (торговці , володарі різноманітних крамниць, складів, лавок , роботодавці , так і такі ж бідні як вони самі, з ціллю заволодіння майном різного роду. Також вбивають і комерсанти , для того щоб збільшити капіталовкладення у свою власну справу та для зниження першочергових витрат. Азартні гравці, зв'язані постійно неспинними боргами, вчиняють убивства заради повернення втраченого, щоб відігратися [57, с. 66-69]. До того ж, насильницькі корисливі злочини поділяються практично порівну за місцем їх вчинення на квартирні та вуличні. Напади на магазини, установи та квартири становлять 51%, вуличні злочини-49% [57, с. 70].

Із всього вищевикладеного вбачається історична тенденція, яка характеризується об'єктивною закономірністю. В часи змін форм власності трапляється різка масова направленість активності злочинності від ненасильницьких до насильницьких способів скоєння злочинів, що пояснюється сильним зростанням безкарності злочинного насильства в цілому, яке зачіпає усі сфери суспільного життя.

У зв'язку з тим, що відділ моральної статистики був ліквідован, а всі кримінологічні дослідження були згорнуті аж до шістдесятих років, нажалі дослідити розвиток корисливої насильницької злочинності у 30-40-х роках ХХ ст. попросту неможливо. Але, для виявлення основних тенденцій злочинності у цей період, слід виходити із узагальнення розрізної інформації, яка міститься в деяких архівних даних та літературних джерелах.

Так, за 15-річний період (1972–1987 рр.) на території УРСР абсолютна кількість корисливих насильницьких злочинів (грабежів і розбоїв) зростає із 4180 до 7816, або на 187 %. Їх питома вага у структурі всієї злочинності становить 3,1–3,3 % [49, с. 8-9]. Темпи приросту в середньому за вказаний період склали + 42,0 %. Співвідношення грабежів до розбоїв приблизно складає 80 : 20 % [49, с. 15].

У 70–80-х роках ХХ ст. знову сталася якісна зміна корисливої насильницької злочинності. Так, у її структурі вбачається зменшення

великої ваги корисливих вбивств до 8,8 % [17, с. 71], що, скоріше за все, пов'язано із інтенсивним впливом радянської епохи тюремно-лагерних традицій. Корисливі вбивці стали старшими, близько 70 % із них — особи віком 25–40 років [69, с. 40], що обумовлено зростанням питомої ваги рецидивістів до 43 % [91, с. 104].

Близько 90 % грабежів та розбоїв були направлені саме на заволодіння індивідуальним майном громадян [74, с. 267], а не громадським чи державним. Бандитизм як особливо небезпечний злочин проти держави окремо не аналізувався і в судовій практиці практично не зустрічався [43, с. 120]. Можна припустити, що скоріше за все, таке явище замовчувалось, а бандитизм кваліфікувався як груповий розбій з використанням зброї. Назагал, у часи відносно стабільного економічного та соціального розвитку насильницька злочинність із корисливою направленістю набуває не тільки вуличного та групового характеру, а й ще й супроводжується потужною алкоголізацією (80 % усіх злочинів). В свою чергу, озброєність та організованість знижуються до 1/3 посягань [42, с. 387, 431], але, в той же час, поступово поширюється кримінальна активність безробітних громадян до 40 %. Кримінологи звертають увагу на те, що дуже вагомим фактором у прийнятті злочинного протиправного рішення має саме віктимна поведінка потерпілих (у 40 % випадків, такі особи перебували у стані сп'яніння [42, с. 428]).

Відтак, при положенні абсолютної монополії державної приналежності, зосередження майна народу у казначейських фондах, а не у своїх особистих капіталах та невеликої індивідуальної власності народу, відбулася суттєва зміна способу вчинення насильницьких корисливих злочинів.

Цей вид злочинності має малодохідний та спонтанний характер. Основними видами насильницького збагачення у цей період є розкрадання та національного багатства, спекуляція, крадіжки, шахрайство, хабарництво, обман покупців та інше. Але вже в другій половині 80-х - першій половині 90-х років. корислива насильницька злочинність розвивається одночасно у

двох спрямованостях: по-перше, вона продовжує характеризуватись вулично-ситуаційним напрямком, а по-друге – набуває санкціонованого та збройного характеру й перетворюється в спосіб первинного помноження грошей.

На початку 90-х років ХХ ст. намітився напрямок до зросту питомої ваги тяжких злочинів у структурі всієї злочинності до 45,1 % (1994 р.) [86, с. 746] проти 13,7 % (1991 р.) [49, с.143]. В багатьох випадках, таке збільшення відбулося через корисливі вбивства та інших злочинів із корисливою направленістю(грабежі, розбої, вимагання, розкрадання шляхом розбійних нападів наркотичних засобів і психотропних речовин, вогнепальної зброї та інше) [2]. За даними МВС України, у 1991 р. на 38,5 % у порівнянні із минулорічними показниками зростає кількість заволодінь наркотичними засобами шляхом крадіжок, грабежів і розбоїв [75, с. 40]. За 1989–1991 рр. на 30 % зростає загальна кількість корисливих насильницьких злочинів, вчинених із застосуванням вогнепальної і на 54 % — холодної зброї [75, с. 41].

За даними МВС України, у 1990 р. було виявлено 421 організовану злочинну групу з кількістю активних учасників 1600 осіб, які вчинили 2230 злочинів, переважно особливо зухвалих і жорстоких, у тому числі 25 умисних вбивств, 212 розбійних нападів, 200 вимагань, 66 фактів заволодіння зброєю і вибуховими речовинами. У членів орггруповань вилучено 171 одиницю вогнепальної зброї, грошей і цінностей на суму понад 5 млн рублів [75, с. 43]. Упродовж 1991–2000 рр. чисельність виявлених організованих злочинних груп зросла у 2,6 разу [50, с. 68]. Разом із тим значно зростає рівень вчинених їх учасниками тяжких корисливих насильницьких злочинів. Так, за період 1992–1999 р. кількість умисних вбивств збільшується: із 33 у 1992 р. до 101 у 1999 р., тобто у 3 рази; розбоїв — із 106 до 691 (у 6,5 разу); вимагань — із 222 до 689 (у 3 рази) [70, с. 196-197]; бандитизму — із 34 (1995 р.) до 90 (1997 р.) — у 2,6 разу [32]. У структурі злочинної діяльності організованих злочинних груп питома вага вбивств складає 1,2 %, бандитизму — 1 %, розбоїв — 6,2 %, вимагань — 7,5 %, грабежів 2,6 % [32].

Понад 60 % активних учасників організованих злочинних груп — молодь віком до 29 років, яка не навчалась та була безробітною, ще 25 % — особи віком 30–39 років [50, с. 77]. До всього іншого, більшість (80 %) членів злочинних угруповань не були притягнуті до кримінальної відповідальності раніше, що говорить про те, що в таку діяльність активно втягувалась молодь у зв'язку із її прибутковістю [50, с. 78]. При цьому такі угруповання спеціалізувались на вимаганнях щодо підприємців [66, с. 98], розбоях та грабежах при автотрасах і прикордонних територіях, проти водіїв міжнародних рейсів, які перевозять оптові партії товарів, валютників, інкасаторів, комерційних туристів, власників щойно придбаних автомобілів [65, с. 52]. Таким чином, у цілому, організована злочинність має економічну спрямованість.

В багатьох випадках рушійною силою і бойовим прикриттям злочинності організованого характеру, став бандитизм, який, набуває ознак гангстеризму [38, с. 90-91]. Слід зазначити, що рівень бандитизму в Україні тільки за 7 років (1991–1997 рр.) зростає у понад 10 разів: від 9 злочинів у 1991 р. до 110 у 1997 р. [33]. Бандугруповування спеціалізуються не тільки на розбійних нападах та вимаганнях, але і вбивствах на замовлення, викраданні автомобілей, людей з метою викупу, крадіжках, контрабанді наркотиків і різної зброї та боєприпасів. Організація злочинної діяльності таких банд мала тенденцію до вдосконалення, а саме: добре технічне оснащення, наявність сучасної стрілецької зброї вибухівки, свого сучасного транспорту. Окрім цього, завчасне та ретельне планування та готування до злочинів, використання засобів маскуванню та жорстоких тортур у разі опору.

Подальшим проявом насильницької злочинності корисливої спрямованості дев'яностих років ХХ ст. стають вбивства на замовлення. Як відмічає В. Ю. Шепітько, такі вбивства, мали досить зрозумілий замовний характер, які вчинялися із особистісних мотивів, якими могли бути: ревності, почуття заздрості чи неприязні або ж помста. [88, с. 3]. Про стрімкий рівень розвитку вбивств на замовлення, особливо стосуючись сфери

підприємництва та незаконних видів бізнесу, та набуття ними відверто корисливого напрямку у першій половині 90-х років, зазначається в монографічних дослідженнях, присвячених цій проблемі, із посиланням на офіційні статистичні дані МВС України [73, с. 8-9]. Так, 1992 р. — 74 (100 %), 1993 р. — 152 (+205,4 %), 1994 р. — 261 (352,7 %) 1995 р. — 311 (420,2 %). Аналізуючи приведену статистику можна зробити висновки про те, що рівень умисних вбивств такого типу виріс аж у 4 рази [73, с. 8-9]. Замовниками таких вбивств були , як правило, банкіри та підприємці, лідери злочинних банд, посадові особи державних органів, особи, активно ведучі політичну діяльність, їх підлеглі, котрі претендували на більш високі посади, боржники та інші. [88, с. 91-92]. Найбільш яскравою ознакою замовних вбивств була так звана «зрядійність», тобто при їх вчиненні, постійно використовувалась холодна та вогнепальна зброя, вибухові пристрої, отруйні речовини [39, с. 43, 51]. За даними М. В. Костенка, можна розподілити осіб, вчиняючих вбивства на замовлення, на: випадкових вбивць (28 %), бойовиків злочинних угруповань (31 %), самостійно діючих професіональних злочинців (33 %), злочинні організовані групи, основний вид діяльності яких характеризується спеціалізацією на вчиненні вбивств такого роду (8 %) [39, с. 98-103]. Суми винагороди виконавцям вбивств на замовлення коливаються в діапазоні від 25 до десятків тисяч доларів [68, с. 177].

Треба зазначати, що вже у другій половині дев'яностих років ХХ ст. криміногенна обстановка в Україні почала стабілізуватися, а ступінь злочинності загалом поступово знижувався. Але збереглася і надалі тенденція до збільшення кількості зареєстрованих насильницьких злочинів корисливого характеру, що свідчить про певну безконтрольність і специфічний спосіб існування та відтворення цього негативного явища у суспільному житті.

Що стосується криміногенних обставин у світі загалом, то, відбувся невеликий зріст насильницької злочинності. Однак позитивні тенденції характерні не для всіх регіонів світу. Якщо в Європі та Азії рівень

насильницьких злочинів становить від 2 до 4 на 100 тис. населення та прагне до зменшення, то для Центральної та Південної Америки, особливо країн Латинської Америки картина зовсім інакша, у середньому там реєструється 16 вбивств на 100 тис. населення.

Треба зазначити, що для різних регіонів світу характерні й різні види злочинів. Для Американського континенту притаманний зріст грабежів (+12%) та вбивств (+6%), але в той же час, зменшилась кількість випадків пов'язаних з угоном автотранспорту (-49%) й незаконним обігом наркотичних речовин (-20%). В Європі ж було зареєстрована значна кількість злочинів щодо зберігання наркотиків (+66%), відверто насильницькі злочини переважно мають тенденцію до зменшення: грабежі (-48%), вбивства (-40%). В Азії та Океанії протягом вказаного проміжку часу зменшилась кількість корисливих злочинів на 50% (це стосується насамперед крадіжок та угонів автомобілів)

З кримінологічної точки зору, досить значущими відомостями, є дані про взаємозв'язок рівня життя (доходів громадян) з рівнем злочинності. Так, для групи країн в яких спостерігається високий рівень доходів (США, країни – члени ЄС) характерним є зменшення кількості всіх видів майнових та насильницьких злочинів. Країни ж із невеликим рівнем доходів (держави Африки і Латинської Америки), включають в себе, значне збільшення рівня насильницьких злочинів як корисливої направленості, так й іншої загально-кримінальної спрямованості, за винятком злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків [94].

Аналізуючи показники за 2003-2013 роки, можна зробити такий висновок. Рівень злочинності, як насильницької так і корисливої, багато в чому визначається саме соціально-економічними причинами, які значною мірою впливають на склад, характер, структуру і тенденції злочинності у багатьох країнах світу.

На 13-му Конгресі експертами ООН було наведено додаткові аргументи щодо зв'язку підвищеного рівня вбивств та інших насильницьких злочинів із соціально-економічним розвитком у різних державах світу [95].

На підставі узагальнених даних за 219 країнами та територіями здійснено висновок, що у 2012 р. близько 440 тис. осіб у світі стали жертвами умисних вбивств, що відповідає глобальному показнику убивств 6,2 на 100 тис. осіб [96].

З наукової точки зору, дуже цікаво та важливо освітити світові тенденції судової практики з цієї проблеми. Так, у світі з 2004–2014 рр. збільшилась чисельність засуджених на десять відсотків й досягнула показника у десять мільйонів осіб. За 2011–2013 роки, відносні показники чисельності засуджених становлять від 100 до 600 осіб на 100 тис. населення залежно від регіону світу. При цьому, структура засуджених по всьому світу станом на 2012 рік за видом злочину який ними вчинявся включає в себе: умисні вбивства-14%, злочини, пов'язані із заволодінням майном- 29%, злочини насильницького характеру -20%, злочини щодо незаконного обігу наркотиків - 20%, корупційні злочини та пов'язані з ними діяння - 3%, інші злочини -14% [94].

Таким чином, підсумовуючи історико-кримінологічне вивчення розвитку та тенденцій насильницько-корисливої злочинності, приходимо до наступних висновків. Досить сильним поштовхом для значного розвитку корисливої насильницької злочинності послужило становлення капіталізму, а подальші явища воєнно-політичного та соціально-економічного характеру тільки погіршували стан злочинності і сприяли її укоріненню в суспільстві.

Багаторічна історія розвитку та становлення даного явища продемонструвала відтворюваність та умовну стійкість стандартних форм його проявів. Водночас, в умовах радикальних модифікацій форм власності, супроводжувалася переходом громадського майна в приватний сектор економіки та зміною цінностей у суспільстві, а також закономірно повторювалися піки глобального здійснення насильницьких правопорушень

із корисливою направленістю , що говорить про потрібні стійкі взаємозв'язки з іншими несприятливими суспільно-фінансовими та похідними від них, морально-психологічними діями суспільного життя.

На етапі ХХ-ХХІ ст. корислива насильницька злочинність показала двовекторну спрямованість свого становлення, а саме: загальний розподіл розрізнених епізодичних посягань в публічних місцях заради заволодіння майном на нехитро-вигідній основі та водночас, стабільну злочинну діяльність, яка характеризується прагненням до наживи (ситуативну, професійну, рецидивну) за для отримання матеріальної(грошової) вигоди як головного джерела доходів.

1.4. Порівняльно-статистичний аналіз стану умисних вбивств і інших форм злочинного насильства у світі, Україні, Донецькому регіоні та Маріуполі

Від початку 2019 року, насильство в Україні , широкому сенсі, як вид правопорушення, вважається саме кримінальним злочином. Й відповідно, на сьогодні, для того щоб реально покарати особу, яка вчиняє насильство у будь-якій з його форм, визначених законодавством, тепер не треба чекати настання суспільно небезпечних наслідків (тобто коли така особа заподіє тяжких тілесних ушкоджень комусь, чи ще гірше, когось вб'є). Відтепер, за лайки, різного роду образи, погрози та знущання, емоційний тиск та ментальне приниження відносно жертви, у тому числі шантаж економічного характеру, примус із застосуванням сили, ляпаси, стусани та за інші прояви насилля, кривдник може опинитися за ґратами.

Розглянемо дещо детальніше [27].

Так, наприклад, 57-річний чоловік, житель міста Вознесенськ Миколаївської області, упродовж декількох років систематично знущався над своєю 80-річною матір'ю.

Пізніше, після того як був зафіксований факт заподіяння жінці фізичних ушкоджень, чоловіка було притягнуто до кримінальної відповідальності, а саме у формі арешту на один місяць за статтею 126 ККУ (домашнє насильство).

До того ж, чоловік був зобов'язаний пройти спеціальну корекційну програму для кривдників, які раніше здійснювали насилля в різних його формах над людиною.

У жовтні 2019 року, на Одещині 2 роки обмеження волі отримав 36-річний чоловік за аналогічний злочин, у той час, як інший житель області отримав 5 років виправної колонії за лайку та систематичне приниження своєї дружини.

А Оболонський суд міста Києва, засудив 33-річного чоловіка до 3-ох місяців арешту за скоєння психологічного та фізичного насильства в сім'ї в присутності дітей.

У 2017 році Національною поліцією України було зареєстровано майже сто тисяч звернень із повідомленнями про вчинені насильницькі злочини, і не менш як тисяча з котрих надійшли, на жаль, саме від дітей. За результатами цих звернень було складено 80,8 тисяч протоколів про адміністративне правопорушення та відкрито близько 900 кримінальних проваджень.

Не втішають цифри й за 2018 рік, згідно даних Національної поліції, кількість повідомлень про насильство перевищила сто п'ятнадцять тисяч, із них тисяча чотириста – від дітей. Складено 99,5 протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 173-2 Кодексу про адміністративні правопорушення.

Жодного термінового обмежувального припису проти підозрюваної чи винної особи не було видано.

За рік було відкрито 1029 кримінальних проваджень, за якими 783 особи визнані винними у здійсненні кримінального злочину, пов'язаного з насильством.

Найбільша кількість кримінальних злочинів, пов'язаних із насильством, були вчинені у 2018 році по наступним категоріями:

- тяжкі та особливі тяжкі злочини – 179 випадків;
- навмисне вчинення легких тілесних ушкоджень – 699;
- навмисне вчинення тяжких тілесних ушкоджень – 88 злочинів.

Як засвідчує статистика за 2017 - 2018 рік, серед винних у скоєнні насильства-більшість чоловіків, а серед потерпілих відповідно більшість-жінок.

Щорічно , в Україні від фізичного та сексуального насильства потерпає близько одного мільйону жінок , при цьому тільки десята частина з цього мільйону звертається до органів поліції. До того ж 22% жінок в нашій країні вважають, що заслуговують насильство щодо себе в окремих випадках та обставинах (тобто самі шукають виправдання насиллю), а 18% чоловіків, в свою чергу, переконані у твердженні про те, що мають право побити свою дружину, в разі її зради.

Від одного до трьох мільйонів дітей в нашій країні стають свідками або потерпілими від насильства, особливо, психологічного.

В Україні кожен десятий батько(матір)вважають, що «смикнути» або ж «шльопнути» свою дитину (по сідницям) з метою виховання – являє собою норму у деяких випадках, та не є насильством та лише третина нашого суспільства сприймає навмисно-демонстративне ігнорування дитини як насилля.

Водночас, за даними Фонду народонаселення ООН, організації «Ла Страда Україна» та Женевського центру демократичного контролю за збройними силами, 38 % суддів та 39 % прокурорів вважають, що насильство це «приватна справа».

59 % правоохоронців вважають , що більшість повідомлень про насильство ложні.

В думці 84 % представників поліції існує пріоритетність примирення, а не покарання.

До 62 % представників правоохоронних органів вважають, що жертви згвалтування самі в цьому винні.

Особливо тяжкою проблемою є насильство по відношенню до дітей.

За даними Національної гарячої лінії «Ла Страда Україна», упродовж дві тисячі шістнадцятого року більше вісімдесяти відсотків жінок, маючих малолітніх(неповнолітніх) дітей, на консультаціях розповідали про те, що частими свідками насильства, яке відбувалося над ними, були їхні діти.

Водночас, дослідження видання «Новое время (НВ)» показало, що кожна 4-та людина в Україні ставала в дитинстві свідком побиття своєї матері батьком.

Також, треба зазначити, що досить часто жертвами насильства стають люди похилого віку, недієздатні особи, люди маючі ментальні особливості, психологічні захворювання тощо, тобто ті, хто не може самостійно постояти за себе та дати опір кривднику, бо слабкіші психологічно(фізично)за нього.

Так опитування того ж таки «НВ» показало наступне: 19,6 % респондентів не знають про те, що від насильства можуть страждати саме літні люди.41,9% обізнані з даної теми лише завдяки ЗМІ(новини,телепередачі) , 14,9 % респондентів знають про це не з чуток та мали такі випадки у своїй сім'ї,а ще 23,6 % такого досвіду зовсім не мали, а лише чуле про таке від друзів, знайомих.

Наприкінці 2017 року в Україні був ухвалений закон, що вносить зміни до Кримінального кодексу України, покликані реалізувати положення Конвенції Ради Європи про запобігання і боротьбу з насильством стосовно жінок та насильством, в цілому.

Так, типовими ознаками, які властиві людині, що зазнала або продовжує зазнавати домашнього насильства, є [27]:

– відсутність бажання говорити, скутість,сором'язливість,скованість міміки і жестів, небагатослівні відповіді на запитання;

– заплакане та набрякле обличчя, очі, сліди опіків, укусів, синців, подряпин на тілі;

– наочні ознаки існування у неблагополучних умовах життя (старий брудний одяг, нездорова худоба тощо).

Додатковими же ознаками, є [27]:

– неквапливе мовлення;

– відповіді на запитання, які характеризуються відсутністю адекватності;

– небажання задовольняти свої необхідні та життєво важливі потреби;

– історія, яку розповідає така людина, не відповідає характеру отриманих ушкоджень;

– асомнія;

– втрата соціальних зв'язків з друзями і родичами та соціальної активності в цілому;

– неможливість пояснити свій психологічний(фізичний) стан;

– страх найближчого оточення;

– аутоагресивна поведінка – тобто заподіяння собі на нервовому ґрунті різних роздряпувань, порізів, розчісування своєї шкіри до крові та інше;

– нездатність розпоряджатися власним або сімейним бюджетом;

– примушування до роботи або навчання чи заборона працювати або вчитися;

– безвідповідальне ставлення до свого здоров'я, неповноцінне лікування (наприклад, невиконання вказівок лікаря), самолікування тощо.

Що ж стосується світової статистики злочинного насильства, то можна сказати, що в більшості випадків, ця проблема є гострою саме для економічно слаборозвинених країн, де жінки визнають таке насильство над собою виправданим.

У Перу 70 % всіх зареєстрованих злочинів становить фізичне насильство.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, за 2019 рік, законодавство жодної з країн світу не захищає повністю жінок від насильства, а в деяких державах це взагалі не є злочином (наприклад, в Екваторіальній Гвінеї та Росії).

В Афганістані понад 80 % жінок віком до 50 років допускають насильство, у Гвінеї – 92 %.

Найбільш врегульованим законодавством щодо захисту від різноманітних форм злочинного насильства порівнюючи з іншими країнами є законодавство Австрії, Греції, Ірландії та Португалії. Водночас, у Мальті для жіночого населення насильство є абсолютно неприйнятним.

(Детальніше, таблиця 1.4).

Табл. 1.4.

Насильство у світі

Країна / Показник	Рівень законодавчого захисту від насильства	% жінок віком 15-49 років, які виправдовують застосування насильства в окремих випадках	% жінок, які хоча б раз у житті зазнавали фізичного та/або сексуального насильства
<i>Німеччина</i>	25%	19,6%	22%
<i>Норвегія</i>	75%	9,9%	27%
<i>Швейцарія</i>	25%	15,2%	9,8%
<i>Велика Британія</i>	25%	10,2%	29%
<i>США</i>	50%	11%	35,6%
<i>Мальта</i>	75%	0%	15%
<i>Афганістан</i>	25%	80,2%	60,8%
<i>Пакистан</i>	50%	42,2%	85%
<i>Росія</i>	0% (декриміналізовано)	23,3%	19,6%
<i>Гвінея</i>	25%	92,1%	80%
<i>Україна</i>	25%	2,9%	13,2%

До того ж, треба зазначити, що за 2017 рік у всьому світі із вісімдесяти тисяч умисно вбитих жінок, більше половини були вбиті саме своїми

родичами чи партнерами і така тенденція, на жаль, поширюється з кожним роком.

Значної уваги у роботі правоохоронних органів Великобританії з викоренення насильства, приділено особливим національним та соціальним спільнотам, які можуть сприймати прояв насильства як віковічну традицію.

Так, працівники поліції та соціальних служб, виокремлюють певні ідентифікаційні ознаки можливих потерпілих від насильства серед цих спільнот. А саме, такі особи:

- замкнуті, сковані, небагатослівні, практично не спілкуються з оточуючими чи друзями, не люблять виходити із будинку, а також пропускають школу та роботу.

- мають пригнічений стан, та суїцидальний настрій.

До того ж, в Великобританії практика взаємодії поліції з суспільством в сфері подолання проблеми насильства ґрунтується на спеціальному «Законі Клер». Згідно з ним, кожен громадянин може звернутися у найближчий відділ поліції щоб перевірити чи має новий або існуючий партнер «насильницьке минуле». Поліція зобов'язана провести за такими запитами спеціальну перевірку та поінформувати заявника.

Також, треба зазначити, що у Німеччині є закон «Про захист від насильства», який надає потерпілій особі право правової претензії на виділення квартири. Так, у разі заподіяння фізичної шкоди здоров'ю або погрози насильством та за інших умов, зазначених у законі, суд може зобов'язати особу, яка вчиняє насильство звільнити квартиру незалежно від того, в шлюбі партнери чи ні, або ж примусово висилити таку особу від жертви.

Практика Сполучених Штатів Америки передбачає, що приблизно в 10 % зафіксованих випадків насильства, представники поліції будуть опрацьовувати подію в подальшому. Це передбачає допит свідків та отримання необхідної додаткової інформації з інших джерел для того, щоб

заарештувати особу, яка вчинила насильство та застрахувати подальше переслідування потерпілої сторони.

Так, в США у шістдесяти відсотках випадків вбивств жінок, вчинялись їхніми чоловіками.

В більшій частині випадків жертвами домашнього насильства стають жінки. Чоловіки ж, теж потерпають від нього, але мають більше можливостей вийти із насильницької ситуації, позаяк, постраждала жінка може не усвідомлювати що стала жертвою насильства.

Загалом же, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Розглянемо дещо детальніше [79].

Так, протягом минулого 2019 року в Україні правоохоронцями були зареєстровані 915 431 кримінальних злочинів, що трохи менше, якщо порівнювати із минулими роками (у 2017 та 2018 рр. - 1 050 617, у 2016 році — 1 124 401, у 2015 році — 1 093 314, у 2014 році — 1 137 436, у 2013 році — 1 553 056).

Найбільш злочинними, в свою чергу, залишились: місто Київ (116 506), Дніпропетровська (80 724), Одеська (69 319), Харківська (67 649), Львівська (51 864) та Запорізька (49 849) області.

Приведена статистика, викликає аргументовані небезпідставні сумніви, так як справжня обстановка з вчиненням правопорушень в нашій країні в реальності лише посилюється, а ніяк не зменшується, як це намагаються представити глави МВС, Нацполіції та ГПУ, про що, зокрема, розповідається і в публікаціях авторитетних професіоналів, докторів політичних наук Є. Невмержицький та Ф. Шульженко в тижневику «Юридичний вісник України» № 15 за 12-18 квітня 2019 року, під назвою «Суспільство та політична верхівка України», де відмічено, що мовляв 40,2% людей, потерпілих від беззаконних посягань, згідно веб-виданню Цензор-нет, не звертаються із заявами в поліцію у зв'язку з сумнівами та недовірою до співробітників правоохоронних органів.

Також, необхідно звернути увагу ще й на те, що практично по кожному другому кримінальному злочину, який був зареєстрований у 2019 і 2018 році, було прийнято рішення про закриття провадження за реабілітуючими підставами, тобто після встановлення факту відсутності складу(події) злочину чи через не доведення вини у його вчиненні — в 428 298 кримінальних злочинів, або в 46,8% (для зіставлення: в 2017 — у 526 706 (50,1%), в 2016 — у 531 797 (47,3%), в 2015 — у 528 132 (48,3%), в 2014 — у 608 297 (53,5%), в 2013 р. — у 989 496 (63,6%)). Таким чином, аналізуючи приведені статистичні дані, можна сказати що поступово щорічно спостерігається тенденція до зменшення кількості зареєстрованих кримінальних проваджень, які супроводжуються їх закриттям.

Таким чином, без врахування зареєстрованих кримінальних правопорушень, закритих у подальшому в зв'язку з їх непідтвердженням, загалом протягом 2019 та 2018 років обліковано 487 133 кримінальних правопорушень, що також менше, аніж у попередні роки: в 2017 – 523 911, в 2016 — 592 604, в 2015 — 565 182, у 2014 — 529 139, у 2013 — 563 560.

Отже, можна сказати, що «на папір» переносяться досить позитивні дані, які свідчать про те, що ситуація із злочинністю в нашій країні неовби покращується, хоча дійсність та реальна ситуація щодо цієї проблеми досить далека від відображеного на папері, про що свідчить дослідження наступних статистичних даних.

Також, якщо оглядати кримінальні злочини по ступеню їх тяжкості, то за останні два роки в нашій державі відбувається деяке числове зменшення особливо тяжких злочинів— 15 691, якщо порівнювати із минулими роками: у 2017 — 16 586, у 2016 — 19 021, у 2015 — 21 513, у 2014— 25 872.

Але ця позитивна динаміка зовсім не свідчить про покращення криміногенної ситуації в нашій державі, оскільки показники за 2014-2016 рік взаємопов'язані, в першу чергу, саме з революційними прогресуючими подіями та посиленими бойовими діями на сході України. До цього, необхідно додати й ще один суттєвий момент, якщо порівняти ці дані з

дореволюційним періодом,(2013 рік-13 776 кримінальних правопорушень) то можна побачити зовсім протилежне, а саме досить інтенсивне поширення за 2014-2018 роки особливо тяжких правопорушень. Також, треба враховувати, те що територія нашої держави була ширшою до початку революційних подій і опубліковувалися кримінальні правопорушення на окупованих нині територіях Донецької і Луганської областей, АРК. А ,нині ж, протягом 5 років ці дані не відображаються.

Абсолютно не про зменшення злочинності в 2018 році говорять й наступні статистичні дані.

Так, із 15691 особливо тяжких злочинів, лише в 5228 випадках відповідним особам повідомлялось про підозру, а до суду було направлено тільки 3625 актів обвинувального характеру ,а не розслідуваними на кінець звітного періоду залишилося 11435 кримінальних проваджень,а це майже 73%.

Також, необхідно приділити особливу увагу і ще на один критично важливий факт, а саме на те, що упродовж 2019 року, слідчими правоохоронних органів було закрито 110 804 впроваджень по особливо тяжким кримінальним злочинам, в тому числі і за минулі роки, що майже в 10 разів більше кількості врахованих за 2018 році.

Так, об'єктивно можна допустити, що сюди ще входить і та чисельність впроваджень, які вважаються наслідком так званих «поправок Лозового» в КПК України, що дало можливість залишити нерозкритими таку величезну кількість особливо тяжких кримінальних злочинів і, таким чином, допомогло уникнути кримінальної відповідальності і санкції такої великої кількості особливо небезпечних злочинців, а з іншого – позбавило потерпілих від цих злочинів права на відшкодування завданих їм матеріальної та моральної шкоди.

Майже про подібну ситуацію говорять статистичні дані за 2018 рік і про чисельність врахованих тяжких правопорушень, яких зафіксовано 167986, також дещо менше показників 2017 (198074), 2016 (213521) і 2015

(177855), проте істотно більше, ніж в минулі два роки: в 2014 - 154 216, в 2013 - 156 131.

До того ж, треба зауважити, що з кількості врахованих в 2018 році тяжких правопорушень тільки в 57 770 випадках (або всього в 34,3%) особам повідомлено про підозру і ще менше – 50 120 – обвинувальних актів згідно кримінальних злочинів даної групи спрямовані в суд (або в 29,8%), в той час як в залишку на кінець звітної періоду не розслідуваним залишилися 113 954 кримінальних проваджень або 67,8%. А якщо враховувати спрямованість до зміщення в гіршу сторону стану їх виявлення щорічно, особливо згідно направлених до суду обвинувальними актами по них, то можна лише уявити їх накопичення в залишку в наступні роки.

Для найбільш повного оцінювання злочинної обстановки треба ще врахувати і той факт, що за минулий 2019 рік були закриті провадження по 15679 тяжким кримінальним злочинам, з яких 15 152 – конкретно за реабілітуючих причин, що підтверджує досить низький ступінь ефективності діяльності правоохоронних органів. До всього іншого, представники правоохоронних органів не роз'яснюють в звітах, про зв'язок закриття таких впроваджень з «поправками Лозового», або взагалі будь-які пояснення з даного питання відсутні, проте не важко збагнути, що швидше за все, це і стало головною передумовою прийняття таких рішень, тим більше що мова йде про тяжкі злочини, розслідування яких в більшості випадків займає чимало часу.

Згідно прецедентів умисних тяжких тілесних ушкоджень в минулих 2019 і 2018 роках, було враховано 2130 кримінальних злочинів, яких теж більше, ніж в 2017 - 2096, проте дещо менше, ніж у минулі роки (в 2016 - 2256, в 2015 - 2511, в 2014 - 3132, в 2013 - 3026), з яких в 1950 (що становить 91,5%) особам було повідомлено про підозру, що дещо більше, ніж в 2017 - 1843 і в 2016 - 1857, проте знову ж таки, менше ніж в минулі роки (в 2015 - 2029, в 2014 - 2357, в 2013 - 2622).

Такий умовно великий процент виявлення цих правопорушень обумовлюється, скоріше за все, їх простотою, зрозумілістю та очевидністю (коли потерпілий безпосередньо бачив і мав можливість впізнати особу злочинця, і які, як правило, відбуваються на ґрунті власних ворожих взаємин.)

У структурі злочинності Донецької області та Маріуполі за результатами 2018 року відмічається зменшення кількості :умисних вбивств (на 26,0%); тяжких тілесних ушкоджень з незворотними наслідками (смерті) (на 19,5%), зґвалтувань (на 20,0%); грабежів (на 15,7%); розбоїв (на 7,1%); крадіжок (на 5,1%); шахрайства (на 26,2%); незаконні заволодіння транспортними засобами (на 9,0%). Одночасно збільшилася кількість зареєстрованих випадків тяжких та особливо тяжких правопорушень (на 1,3%), а також тяжких тілесних ушкоджень (на 6,3%).

Від злочинних проявів потерпіло 14,2 тис. осіб, або 32 особи в розрахунку на 10 тис. населення [77].

Незважаючи на це, протягом останніх 5 років у цілому спостерігається зменшення кількості кримінальних правопорушень, скоєних на території області (протягом 2013-2018 років зазначених показник зменшився майже у 2,4 рази.

(Див. нижче рисунок 1.4.1).

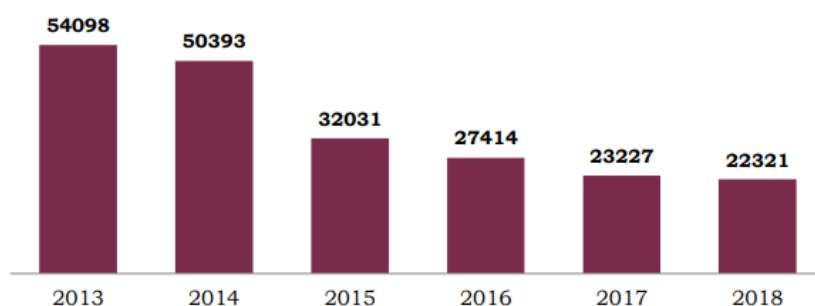

Рис. 1.4.1. Динаміка реєстрації кримінальних правопорушень на території Донецької області

Однак, протягом 2017-2018 років в області відмічається зростання рівня виявлення кримінальних злочинів.

Так, за 2017 рік значна вага розкритих правопорушень склала 40,3%, що на 7,5 відсотків більше ніж за попередній рік (32,8%).

У 2018 році питома вага розкриття правопорушень зросла до попереднього року на 3,8 відсоткових пункти і склала 44,1% (в середньому по Україні – 41,3%). За цим показником регіон посів 13 місце серед інших областей країни [42].

У 2018 році рівень злочинності на 10 тис. населення склав 50 випадків, у тому числі тяжких та особливо тяжких – 17 випадків. За підсумками 2013-2018 років у цілому по Донецькій області склалася позитивна динаміка щодо зниження цього показника (рисунок 1.4.2).

Рис. 1.4.2. Динаміка рівня злочинності на 10 тис. населення по Донецькій області у 2013-2018 роках

При цьому, найвищі рівні злочинності спостерігаються на територіях обслуговування Селидівського, Мангушського, Торецького та Лиманського відділень поліції, найнижчі – на території обслуговування Олександрівського, Лівобережного, Вугледарського, Кальміуського та Нікольського відділень поліції.

За результатами дослідження «Базове опитування з питань громадського сприйняття та ставлення до насильства в Донецькій, Луганській та Запорізькій областях», проведеного Аналітичним центром «Соціоконсалтинг» на замовлення ООН, кожен четвертий респондент (24%

жінок, 30% чоловіків) погодився, що жінка, яка постраждала від насильства, повинна звертатися за допомогою до власних родичів, а не в поліцію; кожен 5-ий із опитаних (14% жінок, 26% чоловіків) вважає, що малознайомі люди повинні не втручатися, в ситуації, де чоловік погано поводить себе зі своєю дружиною [77].

У суспільній думці відбувається ототожнення насильства з провокуючими обставинами та факторами (зловживання спиртними напоями – 71%, психологічні розлади, стреси, непорозуміння – 55%) [77].

Щороку від насильства у Донецькій області страждає близько 5 тис. осіб (80% з яких – жінки). За даними виконкомів міських рад та райдержадміністрацій, у 2018 році зареєстровано – 5594 повідомлень з приводу вчинення домашнього насильства (у тому числі серед жінок – 4668, серед чоловіків – 679) [77].

Що ж стосується стану на 2020 рік, то зокрема, у прифронтових районах Донецької області, які перебувають під контролем уряду України та Маріуполі, зросло число умисних убивств [80].

Так, збільшилась кількість особливо тяжких кримінальних правопорушень – більше скоєно злочинів проти життя та здоров'я особи, у тому числі умисних вбивств. Також збільшилася кількість розбоїв та вимагань.

Наразі розслідується більше 5 тисяч кримінальних проваджень за фактами понад 8 тисяч правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту.

Тільки за 5 місяців 2020 року зареєстровано понад півтисячі кримінальних правопорушень даної категорії, що на 30 % більше, ніж за аналогічний період минулого 2019 року.

Таким чином, як бачимо з вищенаведених даних про результати роботи правоохоронних органів за останні майже 5 років, невідкладної реформи потребує робота правоохоронних органів з документування та розслідування насильницької злочинності. Наявних навичок поліцейських та прокуратури,

а також методичних матеріалів, у даній області явно недостатньо, а ті, що є, не відповідають міжнародним стандартам.

Так, можливо і потрібно якомога ширше запозичувати міжнародний досвід щодо протидії насильницьким злочинам та допомогу у цьому питанні від зарубіжних партнерів нашої країни.

Висновки за розділом 1

Від початку 2019 року, насильство в Україні, у широкому сенсі, як вид правопорушення, вважається саме кримінальним злочином. Й відповідно, на сьогодні, для того щоб реально покарати особу, яка вчиняє насильство у будь-якій з його форм, визначених законодавством, не треба чекати настання суспільно небезпечних наслідків (тобто коли така особа заподіє тяжких тілесних ушкоджень комусь, чи ще гірше, когось вб'є). Відтепер, за лайки, різного роду образи, погрози та знущання, емоційний тиск та ментальне приниження відносно жертви, у тому числі шантаж економічного характеру, примус із застосуванням сили, ляпаси, стусани та за інші прояви насилля, кривдник може опинитися за ґратами.

До насильницьких злочинів треба відносити всі види вбивств (окрім необережного), злочини сексуального характеру та певні злочини із корисливою спрямованістю (наприклад, розбій).

Виходячи зі світової статистики злочинного насильства, можна сказати що ця проблема є більш гострою саме для економічно слаборозвинених країн, від якої потерпають як діти, так і люди похилого віку.

За останні 5 років, невідкладної реформи потребує роботи правоохоронних органів з документування та розслідування насильницької злочинності. Існуючих навичок поліцейських та прокуратури, а також методичних матеріалів, у даній області явно недостатньо, а ті, що є, не відповідають міжнародним стандартам.

Оскільки рівень злочинності залежить від державної організації законної протидії насильству, (де встановлення відповідного законодавства це тільки перший крок у подоланні цієї проблеми), безпосередньо від самого відношення суспільства до проявів злочинності, тобто ступеня терпимості до різних форм насильства та рівня ефективності діяльності правоохоронців, їх добросовісності та прагнення служити закону. Адже ніяка санкція не зможе бути реалізована правильно та в повній мірі, якщо правоохоронні органи не будуть працювати належним чином.

Тому, можливо і потрібно якомога ширше запозичувати та безпосередньо використовувати міжнародний досвід щодо протидії насильницьким злочинам, звертаючи особливу увагу на досвід саме провідних країн світу.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ

ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНИХ ВБИСТВ І ІНШИХ ФОРМ

ЗЛОЧИННОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Поняття і визначення кримінологічної характеристики

умисних вбивств і інших форм злочинного насильства

Проблема насильства цікавить різних вчених – філософів, соціологів, психологів. Одне з центральних місць вона займає і в кримінології.

З позицій теоретичних завдань кримінології, вчених повинна цікавити природа та причини насильства в цілому, незалежно від того, є воно злочинним чи ні. Кримінологічно-значущою є саме злочинна насильницька поведінка, тобто визнається злочинною у конкретній державі в певний період.

Проблема різного розуміння фахівцями терміна «насильницький злочин» відзначається багатьма відомими кримінологами.

У вузькому сенсі як насильницькі розглядаються злочини, вчиненні яких, насильство служить елементом мотивації. Виходячи з того що найбільш адекватно кримінологічна суть діяння відбивається в мотивації злочинної поведінки, В. В. Лунев вважає, що насильницькі злочини слід групувати за ознакою мотивації (насильницької), діяння ж, які здійснюються шляхом насильства (тероризм, бандитизм, розбій, грабїж тощо), але з корисливих і навіть політичних мотивів, слід відносити до корисливих (корисливо-насильницьких) або політичних діянь [53].

О. В. Старков та А. В. Тюменев насильницькі злочини визначають як «будь-які суспільно-небезпечні та кримінально-протиправні діяння, вчинені шляхом заподіяння фізичної шкоди, душевної травми, обмеження свободи волевиявлення людини, майнової шкоди, політичного придушення людської особистості без корисливої мети та які, викликані агресивною криміногенною мотивацією та конфліктною криміногенною ситуацією» [76, с. 374].

Вчені визначають рамки насильницької злочинності ознакою агресивної криміногенної мотивації, підкреслюючи при цьому, що це діяння, які не спрямовані на досягнення корисливої мети.

Як один з типів насильства О. В. Старков та А. В. Тюменев виділяють майнове насильство [76, с. 375]:

- умисне знищення або пошкодження майна;
- вандалізм;
- знищення або пошкодження пам'яток історії та культури;
- наруга над тілами померлих та місцями їх поховання, а також їх осквернення тощо.

Крім того, важливе значення у визначенні насильства має вказівка на агресивну мотивацію, оскільки насильство – це завжди форма реалізації агресії.

Визначаючи коло насильницьких злочинів, не слід в якості підстави використовувати основний (родовий) об'єкт злочинного посягання.

Об'єктами злочинного насильства, крім життя та здоров'я людини (вбивство, побої), можуть бути:

– конституційні права і свободи людини та громадянина (перешкоджання проведенню зборів, мітингів чи участі в них, або ж примушування до участі в них, вчинене із застосуванням насильства чи погрозою його застосування);

– суспільна мораль (жорстоке поводження з тваринами).

Дотримуючись широкого підходу до визначення категорії насильницького злочину, в неї слід включити діяння, в яких насильство (як фізичне, так і психічне) виступає елементом мотивації або (і) способом злочинної поведінки незалежно від цілей злочину (тобто всі злочини, пов'язані з насильством).

На думку Р. Д. Шарапова, «насильство в кримінальному праві – це злочинне зазіхання на особисту безпеку людини у вигляді умисного неправомірного заподіяння фізичної або психічної шкоди потерпілому всупереч (проти або поза) його волі шляхом енергетичного (фізичного) або інформаційного (психічного) впливу на організм (органи, тканини, фізіологічні функції, психіку) людини». Категорія злочинного насильства, на його думку, охоплює собою злочини, які є перш за все, насильницькими за своєю природою (побої, катування тощо), а також насильницький спосіб вчинення окремих злочинів, які можуть відбуватися і ненасильницьким шляхом; «злочинне насильство може відбуватися як у формі дії, так і шляхом бездіяльності» [87, с. 9].

А. І. Долгова, Ю. Н. Демидов та В. Д. Пахомов, більш широко розглядають категорію насильницьких злочинів та відносять до них, крім тих, в яких насильство виступає метою або засобом, також і заклики до насильства та злочини, які при певній мотивації (залякування людей, примушування їх до певної поведінки) можуть мати характер психічного насильства (наприклад, навмисний підпал будинку з тим, щоб його власник припинив певну діяльність або поїхав) [46, с. 40-41].

На нашу думку, заклики до насильства можна відносити до насильницьких злочинів, лише при наявності певної мотивації (психічний вплив на третіх осіб з метою залякати їх та змусити до певних дій або бездіяльності, що може бути при вимаганні).

При відсутності мотивації психічного впливу на третіх осіб, заклики до насильства самі по собі ні психічної, ні фізичної шкоди нікому не завдають, але це ще не насильство. Реалізація ж бажання до насильства, наприклад, яка реалізувалася у вбивстві, – це насильство, а дії, якими викликалося бажання до вбивства, – підбурювання до вбивства. Таким чином, заклики до насильства, які не мотивовані прагненням залякати третіх осіб з метою змушення їх до певної поведінки, не містять в собі власне насильства і до насильницьких злочинів їх віднести не можна.

Більш точніше кримінологічне визначення насильства дав Ю. М. Антонян: «Насильство – це фізичний або психічний вплив на когось, нанесення йому шкоди заради власних інтересів або такий вплив, при якому можливе нанесення шкоди ігнорується». Ознака, пов'язана з мотивацією, – «заради власних інтересів», дозволяє справедливо до категорії злочинного насильства відносити лише навмисне скоєні діяння. Необережні злочини, пов'язані із заподіянням шкоди життю або здоров'ю (наприклад, заподіяння смерті з необережності) до насильницьких, відносити не слід. Незважаючи на заподіяння шкоди, в них відсутня ознака особистої зацікавленості в його заподіянні потерпілому, а значить, немає і насильства [6, с. 31-32].

В даному випадку кримінальна відповідальність встановлена в зв'язку з винним зневажливим ставленням особи до встановлених норм, яке потягло за собою суспільно-небезпечні наслідки. Для поняття насильства взагалі, незалежно від того, є воно злочинним чи ні, не має значення, здійснюється діяння всупереч, крім або проти волі другої сторони, але цей показник в обов'язковому порядку враховується при кримінально-правовій оцінці насильства. Злочинним є лише те насильство, яке скоєно проти або поза волею потерпілого.

Так, Р. Д. Шарапов, досліджуючи кримінально-каране насильство, справедливо вказує, що «в тих випадках, коли шкода заподіюється іншій людині по її дійсному та добровільному бажанню, не є скоєним насильством». У тих же випадках, коли вплив здійснюється по відношенні, наприклад, психічно хворих людей, малолітніх або осіб, які перебувають у стані алкогольного чи іншого сп'яніння, тобто тих, у кого свідомість змінена або повністю відсутня, а значить, з кримінально-правової точки зору вони як потерпілі знаходяться в безпорадному стані, мова йде про злочинне насильство, яке здійснюється поза волею потерпілого [87, с. 10].

Крім того, суттєвою ознакою насильства, у визначенні Ю. М. Антоняна, є альтернатива дії – це «такий вплив, при якому можливе нанесення шкоди ігнорується» [6, с. 34]. Шляхом бездіяльності, також можливо навмисне заподіяти фізичний або психічний шкоду потерпілому.

Так, умисне ненадання лікарем допомоги хворому з метою настання його смерті (наприклад, невиконання обов'язкових дій для підтримки життя хворого, який перебуває в реанімації) слід вважати насильницьким злочином.

Видається, що багато кваліфікаційних складностей, пов'язаних зі встановленням причинного зв'язку, можуть бути дозволені, якщо скористатися критеріями, виробленими наукою кримінального права. Причинний зв'язок визнається встановленим, якщо доведено, що [7, с. 68]:

- 1) діяння передувало смерті потерпілого;
- 2) воно містило в собі реальну можливість настання смерті потерпілого;
- 3) було головною, вирішальною причиною настання смерті потерпілого.

При кваліфікації нерідко виникають проблеми розмежування вбивства з іншими складами злочинів. Так, замах на вбивство досить часто доводиться розмежовувати із заподіянням шкоди здоров'ю різної тяжкості. Представляється, що вчинене винним лише в тому разі може бути кваліфіковано як замах на вбивство, коли встановлено, що винний діяв з

прямим конкретизованим умислом, спрямованим на заподіяння смерті потерпілому. При всіх інших варіантах ставлення винного до смерті потерпілого скоєне має кваліфікуватися в залежності від фактично наставших наслідків.

Питання про розмежування вбивства і необережного заподіяння смерті виникає досить часто. Як правило, мова йде про такі ситуації, при яких у винного не було прямого умислу на вбивство потерпілого. Наприклад, господар саду, бажаючи прогнати підлітків, дітей, що залазить на його яблуню, кидає в них камінь, який потрапляє в голову одному з них і заподіює смертельне поранення. За таких обставин виникає питання про відмежування вбивства з непрямым умислом від злочину, вчиненого в результаті злочинного легковажності. У цих випадках головним критерієм також є ставлення винного до можливої смерті потерпілого. Для злочинної легковажності характерний розрахунок на відвернення наслідків, а для вбивства з непрямым умислом – байдужість або свідоме допущення наслідків.

Отже, якщо у справі встановлено, що винний байдуже ставився до можливих наслідків своїх дій або свідомо допускав смерть потерпілого, вчинене повинно кваліфікуватися як вбивство. Якщо показання потерпілого, а також обставини справи свідчать про те, що він розраховував тільки на те, щоб налякати підлітків, кидаючи камінь поверх їх голів, то вчинене повинно кваліфікуватися як необережне заподіяння смерті.

Таким чином, при розмежуванні вбивства і злочинів, передбачених ст. 121, а також ст. 119 КК України, необхідно виходити з суб'єктивного ставлення винного і до дій, і до наслідків, що може бути представлено у вигляді наступної таблиці 2.1. [2].

Табл. 2.1.

Розмежування складів злочину за статтями 121, 119 та 115 КК

України

<i>Ст.115</i>	<i>Ст. 121</i>	<i>Ст. 119</i>
Прямий або непрямий умисел до смерті	Прямий або непрямий умисел на заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю	Прямий або непрямий умисел на нанесення ударів, побоїв, заподіяння легкого або середньої тяжкості шкоди здоров'ю
	і необережність до смерті	і необережність до смерті

Необхідно також розмежовувати вбивство і залишення в небезпеці (ст. 135 КК України). При кваліфікації таких діянь та їх розмежування з суміжними складами злочинів нерідко виникають труднощі, оскільки з об'єктивної сторони вбивство або заподіяння шкоди здоров'ю в результаті злочинної бездіяльності суб'єкта і залишення в небезпеці зовні начебто ідентичні. Зазначені в назві цієї статті діяння зазіхають на різні об'єкти. В одному випадку ними є життя або здоров'я, в іншому – безпека життя або здоров'я. Різниця в об'єктах посягання проявляється і в характеристиках потерпілих. При вбивстві або заподіянні шкоди здоров'ю їм може бути будь-яка особа, а при залишенні в небезпеці – особа, яка перебуває в небезпечному для життя або здоров'я стані і позбавлена можливості вжити заходів до забезпечення власної безпеки [12, с. 35].

Таким чином, резюмуючи вищесказане, можна відзначити, що правильна кваліфікація вбивства можлива тільки в результаті детального аналізу всіх обставин події як елементів складу діяння, що дозволить провести відмежування вбивств і замахів на вбивство від суміжних складів, у тому числі, умисного заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, залишення в небезпеці, а також «привілейованих» видів вбивств (у стані афекту, при перевищенні меж необхідної оборони тощо). Існує досить багато складних (які, залишаються спірними) питань, які мають принципове значення для визначення поняття «насильницький злочин».

Вважаємо, що під насильницькими злочинами слід розуміти передбачені кримінальним законом умисні діяння, спрямовані на заподіяння фізичної або психічної шкоди кому-небудь. Відтак, кримінальним злочином – є те насильство, яке відбувається проти або поза волею потерпілого.

2.2. Об'єктивні елементи кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства

Виявлення причин злочинності дозволяє визначити заходи профілактичного впливу або ж створення умов, що дозволяють уникнути появи деяких причин.

Причиною насильницької злочинності є взаємодія негативних морально-психологічних властивостей особистості, що складаються під впливом неблагополучних умов духовного формування індивіда, з зовнішніми об'єктивними обставинами (конкретною ситуацією), що породжують намір і рішучість зробити цей злочин, або сприяють цьому.

Кримінологічна характеристика особистості злочинця об'єднує ознаки, які можуть розкрити і пояснити причини злочинної поведінки, і сприяти його попередження. Така характеристика особистості злочинця являє собою цілісну систему взаємопов'язаних особистісних характеристик, які в своїй сукупності закономірно породжують злочинну поведінку, проявляються в ньому або допомагають зрозуміти його причини. Кримінологічна характеристика включає найбільш специфічні якості і ознаки особи злочинця.

Своєчасне і успішне попередження злочинів можливо лише тоді, коли вся увага сконцентрована на особистості злочинця, оскільки саме особистість є носієм причин їх вчинення. Відтак, особистість – основна та водночас, найважливіша ланка всього механізму злочинного поведінки. Тому проблема

особистості злочинця відноситься до числа основних в той же час найбільш складних проблем кримінології.

Як вірно зазначено В. Ф. Глазиріним, криміналістичне вивчення особистості злочинця проводиться для отримання необхідних даних для успішного розкриття злочину, вибору і застосування найбільш ефективних тактичних прийомів надання на злочинця потрібного виховного впливу [18, с. 20].

Особистість злочинця являє собою сукупність психологічних соціально значущих негативних властивостей психіки людини, які розвинулися в процесі різноманітних і систематичних взаємодій з іншими людьми.

Біо-фізіологічний елемент структури особи злочинця, включає в себе стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичного стану, а також нервової системи тощо. Звідси, важливо пам'ятати те, що біологічна природа людини – це необхідна умова її індивідуальності, самотності та неповторності.

Соціально-демографічний елемент структури особи злочинця, включають в себе стать, вік, освіту, сімейний стан та сімейне виховання, приналежність до соціальної групи і матеріальне становище та громадянство особи тощо.

Спочатку розглянемо стать особи, яку в свою чергу, можна сказати те, що різноманітні кримінологічні дослідження, а також статистика, зазвичай демонструють, що серед злочинців значно більше чоловіків, ніж жінок [31, с. 86].

Відтак, на сьогоднішній день, співвідношення жіночої та чоловічої злочинності складає 1:8 (у більш розвинених країнах кількість злочинів, вчинених жінками, становить від 17 % – у США, до 25 % – у ФРН та Нідерландах).

Звідси, питома вага жінок серед осіб, які вчиняють окремі види злочинів, є наступною:

- крадіжки – 80%;
- шахрайство – 41 %;

- вбивство – 12 %;
- грабіж – 8 %;
- заподіяння тілесних ушкоджень – 7%;
- необережні злочини – 5 %.

Наступним, є вік особи злочинця. Зокрема, як зазначає Кудрявцев В. Н., найчастіше скоюють злочини особи у віці з 18 до 40 років (близько 70-75%). При цьому, велика кримінальна активність характерна для молоді у віковій групі з 18 до 29 років, далі йдуть неповнолітні віком від 14 до 17 років і насамкінець, особи віком від 30 років і старші [51, с. 121].

Варто зауважити, що дана вікова ієрархія злочинності, не втрачає своєї актуальності і на сьогоднішній день.

Взагалі, злочинність різних вікових груп, як правило визначається періодами соціалізації самої людини.

Далі в соціально-демографічному елементі структури особи злочинця, йде його освіта. Тобто мається на увазі, що чим вище рівень освіченості особистості, тим вище її культура, соціальний статус, життєві плани та їх реальна можливість втілення в дійсність. Іншими словами, чим вища освіченість злочинця, тим обережніше та професійніше він скоює свої злочини.

Однак, в основному, злочинцями виступають люди із нижчих верств населення (тобто, малоосвічені). Такими переважно є молоді люди без достатньої трудової кваліфікації [46, с. 179].

Наступним, є сімейний стан та сімейне виховання особи злочинця. Він впливає на спрямованість і стійкість злочинної поведінки. Зокрема останнім часом простежується, що особи, які не мають власну сім'ю, частіше скоюють злочини, аніж особи, що її мають.

Окрім цього, відзначається значний вплив сімейного виховання на спотворення свідомості суспільства, а також конфліктів у сім'ї, на побутову злочинність.

Не менш важливою в соціально-демографічному елементі структури особи злочинця, є його приналежність до соціальної групи і матеріальне становище. Як показує практика переважна більшість осіб, які вчиняючих злочини, були зайняті суспільно-корисною працею, однак багато з них (особливо з числа грабіжників та хуліганів), нерідко міняли своє місце роботи, або ж мали довготривалі перерви у своїй трудовій діяльності. Окрім цього, серед тих, хто не працював, не вчився та не отримував пенсії, чимало жінок, які до засудження вели домашнє господарство. Також простежується, що серед злочинців рецидивістів велика частка безробітних.

Однак, незважаючи на це, найбільше злочинців серед осіб робітничого класу (переважно середньої та низької кваліфікації), але набагато менше серед службовців та учнів або студентів.

Громадянство також є дуже важливим чинником в соціально-демографічному елементі структури особи злочинця. Зокрема, це підтверджують дослідження вченого А. Ф. Зелінського, який спостерігав підвищену кримінальну активність певних національних груп (цигани, мігранти із Кавказу та Середньої Азії) в СРСР, темношкірих та іммігрантів з країн Латинської Америки у США, що неможливо пояснити виключно соціально-демографічним фактором. Проте ця тема залишається практично недослідженою через побоювання звинувачень у расизмі [28, с. 56-58].

Соціально-рольовий елемент структури особи злочинця, дозволяє прослідкувати за його особистістю у реальній діяльності злочинця, яка в свою чергу, впливає з заняття цією особистістю певних соціальних позицій.

Такий підхід дозволяє кримінологу найоб'єктивніше визначити існуючі криміногенні соціальні ролі та цим самим, розробити конкретні заходи профілактики щодо виключення особистості зі сфер негативного впливу [11, с. 223].

Зокрема варто зауважити, що для злочинця, в порівнянні з законослухняним громадянином, характерно менш відповідальне ставлення до своїх соціальних ролей в основних соціальних інститутах, таких як:

родина, школа, трудовий колектив тощо. Окрім цього, спостерігається великий рівень відчуженості від законослухняних громадян, які входять в різні формальні та неформальні спільності, а також тяжіння до неформальних груп антигромадської спрямованості і виконання негативних соціальних ролей [45, с. 96].

Морально-психологічний елемент структури особи злочинця являє собою його відношення до суспільства загалом. Основою даного елемента є насамперед, мотивація самого злочинця. Це говорить про те, що головним аспектом злочину є його мотив, який в свою чергу, так чи інакше, визначає потреби особистості і тим самим, стимулює її злочинну, кримінальну поведінку.

Загалом, сфера мотивації злочинця значно відрізняється від прийнятих в суспільстві культурних і духовних потреб та потреб матеріально-біологічного характеру. Мотиви особи злочинця виражаються в прагненні до користі, паразитизму, хуліганства, помсти, пияцтва, статевого безладу, садизму та інших соціально-неприйнятних норм [52, с. 114; 130-134].

Кримінально-правовий елемент структури особи злочинця являє собою соціальну деформацію особистості та її особливі властивості, які дозволяють визначити ті чи інші важливі ознаки (такі, як: спрямованість та водночас мотивація злочинних дій, тривалість, інтенсивність злочинної діяльності та наявність судимостей за неї, участь в конкретному злочині, ступінь організованості до злочину, ставлення до його наслідків) особи, яка скоїла злочин [47, с. 89-90].

Що ж стосується правової свідомості злочинця, то вона насамперед, проявляється у не сформованості та суперечливості, в недооцінці права, безвідповідальному ставленні, а також в активному не сприйнятті злочинцем правових заборон, встановлених у суспільстві.

Кримінологічний елемент структури особи злочинця являє собою антигромадські погляди, інтереси, потреби та звички, які зазвичай і

виступають для особи загальною причиною скоєння тих чи інших злочинів [47, с. 84; 90].

Таким чином, злочинці відрізняються один від одного за демографічними, соціальними, психологічними, правовими та іншими ознаками.

2.3. Суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики умисних вбивств і інших форм злочинного насильства

Вивчення причин злочинності – одне з фундаментальних завдань кримінологічної науки. Перехід до ринкових відносин та розвиток приватновласницьких відносин в значній мірі вплинуло на всі інститути суспільства, в тому числі, і не могло не позначитися на характері злочинності.

Значення конкретної ситуації в скоєнні злочину полягає в тому, що вона як би підштовхує індивіда на вчинок, викликає у нього рішучість вчинити злочин. Такими умовами можуть бути, наприклад, темна вулиця, відсутність перехожих-свідків, безпорадний стан потерпілого тощо. Людина, яка за своїми психологічними якостями та властивостями готова вчинити злочин, не буде його здійснювати за відсутності сприятливої обстановки, з великим ризиком для себе, позаяк, в ній закладений природою досить великий інстинкт самозбереження.

Відтак, можна сказати, що наявність у особи негативних морально-психологічних властивостей, якостей та характеристик буде причиною скоєння конкретного злочину, а наявність конкретної ситуації – умовою.

Широке поширення насильства в нашій країні пов'язано з об'єктивними процесами, які відбувалися протягом тривалого часу та особливо посилювалися в період перебудови, соціально-економічних реформ, які привели до ряду негативних факторів, які є в сучасних умовах основними детермінантами

(комплекси соціальних явищ, спільна дія яких, породжує злочинність) насильницьких злочинів. До їх числа можна віднести наступні [90, с. 48-49]:

- погіршення рівня життя значної частини населення та збільшення розриву в рівнях доходів між різними соціальними верствами населення, що в свою чергу, підтверджується відсутністю постійного місця роботи та джерела доходів у 55-60 % насильницьких злочинців;

- зростання організованої злочинності яке характеризується різким збільшенням обсягу матеріальних благ, які добуваються із застосуванням злочинного насильства, що включає в себе не тільки розбої, бандитизм, вимагання, але і вбивства конкурентів та здійснення щодо них терористичних актів;

- духовно-моральні деформації в суспільній свідомості, які обумовлюються недостатністю правового та морального виховання молоді, пропагуванням насильства в ЗМІ та поширеністю переконань про те, що конфлікт може вирішуватися із застосуванням насильства;

- наявність підвищеного порогу суспільної терпимості до насильницьких проявів, де насильство поступово стало розцінюватися як звична подія, на яку немає належної державної реакції, а й отже і допустима;

- вирішення економічних відносин неофіційно, методами міжособистісних розборок, без звернення до суду, що призводить до зростання насильницьких злочинів;

- відсутність такої системи профілактики злочинів, яка передбачала б громадський осуд та включала б товариські суди або народні дружини. Недостатність опори правоохоронних органів на широкі маси населення в подоланні проблеми насильства;

- недостатність забезпечення правоохоронними органами невідворотності покарання. Відомо, що поки рівень латентної злочинності високий, а розкриваність злочинів низька, то навіть найсуворіші та жорстокі міри покарання, суттєвих результатів не принесуть.

Крім названих детермінантів є більш загальні причини існування та відтворення насильницької злочинності.

Вчинення конкретного злочину є результатом взаємодії утворившихся під впливом неблагополучних та згубних життєвих умов, негативних морально-психологічних властивостей особистості та зовнішніх об'єктивних обставин, які призводять до утворення ситуації криміногенного характеру.

Загальновідомим є те, що на особистість у стадії її формування дуже сильний вплив має саме її близьке оточення. Так, в сім'ях де присутні такі морально-негативні явища як: грубість, агресія, жорстокість, стереотипи поганої поведінки та поводження с людьми, закономірно проявляються такі якості і у кожного учасника цієї макросоціальної групи [7, с. 30].

Аналіз наукової літератури та практики згідно цього питання також дозволяє віднести до загальних обставин та критеріїв вчинення насильницьких злочинів такі криміногенні чинники, як:

- відтворення негативних традицій (пияцтво, аморальність, зухвалість, злість і т.п.) в трудових або навчальних колективах;
- недостатній та слабкий соціальний контроль за дотриманням правил реалізації спиртних напоїв особам, які ще не досягли повноліття;
- невжиття заходів дії до п'яниць, які зухвало або агресивно поводяться в публічних місцях, до людей, які вживають алкоголь спиртних в робочий час, та на робочому місці;
- відсутність в суспільстві відповідної законної правової пропаганди;
- необгрунтоване широке поширення останнім часом кінофільмів і передач, зловживаючих демонстрацією сцен вбивств та насильства, до того ж які демонструють найхитріші і витончені способи їх вчинення, детально розповідаючи про послідовність дій для досягнення злочинного результату;
- недоліки в організації та проведенні культурно-виховної роботи, а також спеціальної профілактики;

– порушення загально визнаних правил сексуальної поведінки (вчинення статевих актів у присутності дітей, безладні статеві зв'язки, проституція)

– невизнання в навчальних і трудових колективах заходів, згідно припинення спроб виробництва саморобної зброї;

– недоліки у роботі, згідно вилученню зброї в осіб, що порушують законодавчі приписи щодо її покупки, збереження, а також осіб, маючих негативні якості особистості, чий життєвий уклад та поведінка, роблять володіння зброєю небезпечним для життя(здоров'я)оточуючих;

– невизнання, передчасність або недостатність заходів правоохоронних органів, прецедентів порушень громадського порядку, квартирних скандалів, сімейних і домашніх інцидентів;

– недостатність спеціальної профілактики відносно осіб, минула поведінка та життєвий уклад яких, вказує на ймовірність вчинення насильницьких злочинів;

– умовно-дострокове звільнення злочинців з недостатнім врахуванням особливостей особистості насильницького злочинця;

– присутність та водночас, розширення маргінального середовища, яке вважається основою для насильницької злочинності, та характеризується такими явищами як : відсутність законного джерела доходу (безробіття),алкоголізм,наркоманія та інше.)

Водночас, слід зазначити, що по ряду зазначених факторів проводиться цілеспрямована робота (наприклад, щодо законодавчого обмеження часу продажу алкоголю, введення «комендантської години» для неповнолітніх тощо).

Таким чином, причиною конкретного злочину є взаємодія негативних морально-психологічних властивостей особистості, які склалися під впливом несприятливих умов морального формування індивіда, з зовнішніми об'єктивними обставинами (конкретною ситуацією), які породжують намір та рішучість зробити цей злочин, або сприяють цьому.

2.4. Комплексні елементи кримінологічної характеристики

умисних вбивств і інших форм злочинного насильства

Насильницька злочинність – це соціально-негативне й досить поширене явище, яке має кримінально-правовий характер, та в умовах об'єктивної дійсності виявляється у множинності суспільно-небезпечних проявів, вчинення яких детерміноване насильницькою мотивацією.

Найістотніша ознака, яка позначає специфіку насильницької злочинності, є інтегративна роль насильства на суб'єктивному та об'єктивному рівнях. Визначаючи кримінологічний зміст категорії «насильство», слід зважати на його юридичний, кримінально-правовий, а також соціологічний зміст. Так, зокрема, у теорії кримінального права зазвичай виокремлюють два види насильства [22, с. 99]:

1 – фізичне, що полягає в протиправному умисному фізичному впливі на іншу людину всупереч її волі, що посягає на її тілесну недоторканість, обмежує чи виключає свободу пересування тощо;

2 – психічне – як погроза застосування фізичного насильства.

З формального боку, у кримінально-правовому розумінні, насильство може проявлятися як:

– окремий злочинний прояв (наприклад, умисне вбивство, умисне тілесне ушкодження, зґвалтування тощо);

– один із можливих способів скоєння злочину (наприклад, напад з метою заволодіння чужим майном (розбій), відкрите викрадення чужого майна (насильницький грабіж) тощо);

– як необхідна ознака складу злочину, а саме кваліфікованого (наприклад, перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, поєднані із застосуванням насильства (ч. 2 ст. 157 КК України), незаконне позбавлення

волі людини, що супроводжувалося заподіянням фізичних страждань (ч. 2 ст. 146 КК України) тощо [2].

Залежно від об'єкта злочинного посягання доцільно розглядати такі види насильницьких злочинів, як, зокрема: насильницькі злочини проти життя особи; проти здоров'я особи; проти гідності, волі та честі особи; проти статевої свободи та недоторканості особи тощо.

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зафіксоване поняття «домашнього насильства» й форми його прояву.

Відтак, поняття домашнього насильства, що закріплене у положеннях даного Закону України, окреслено сукупністю таких формальних ознак [4]:

- насильницькі діяння (дії, бездіяльність) чи погрози їх вчинення;
- специфічний характер насильства (фізичне, сексуальне, психологічне, економічне);
- місце (середовище) вчинення (осередок сім'ї, родини, їх місце проживання);
- наявність родинного зв'язку між кривдником та потерпілою особою.

У соціумі насильство зазвичай проявляється в комбінаторному вигляді, як поєднання різних форм його виявів (фізичне, сексуальне, економічне, психологічне тощо) [21, с. 92].

На відміну від суміжних видів злочинності, насильницькій злочинності притаманні такі якісні характеристики, як, зокрема [90, с. 109]:

- переважне вчинення насильницьких злочинів у сфері міжособистісного спілкування та особами які мають стійку антисуспільну спрямованість;
- головна мета насильства -заподіяння фізичної шкоди;
- переважання фізичного насильства над іншими його формами прояву;
- сильний криміногенний вплив найближчого побутового оточення особи;

– застосування насильства із конкретним мотивом та заздалегідь продуманим умислом (виняток-«імпульсивні», «ситуативні» злочини);

– поширення поведінки із насильницькою спрямованістю практично на усі соціальні сфери життєдіяльності особи, оскільки, насильницька модель поведінки у соціумі, стає частиною способу життя такої особи.

Невід’ємним складником кримінологічного підходу до визначення сучасного змісту поняття насильницької злочинності є з’ясування соціологічних аспектів насильства. На відміну від юридичного, соціологічний підхід не є суворо формалізованим. Більш багатоманітними є і його можливі форми проявів («інтелектуальне», «побутове», «моральне», «військове», «політичне», «майнове», «виховне» тощо).

Родове поняття насильства як соціального явища визначається наступними ознаками:

– існує та виражається як взаємовідносини соціальних суб’єктів;
– суб’єктами (об’єктами) насильства можуть виступати як певні особи, соціальні класи, так і цілі держави;

– оцінюється єдністю кількісних та якісних показників,(зовнішній прояв + сутнісні властивості);

– акт застосування сили буде вважатися насильством, тільки тоді, коли певні дії будуть відбуватися проти волі чи бажання людини, чи у разі, коли інтереси, вигода одного (одних) задовольняються за рахунок порушення інтересів іншого (інших);

– сила, яка із зовнішньої сторони транслює насильство, має суперечити законним приписам;

– не зводиться тільки до примушування, може знайти свій вираз і у бездіяльності.

У детермінації насильницької злочинності провідна роль відводиться незадоволеним соціальним потребам: у престижі, статусі, самоствердженні тощо. При цьому негативні емоції, що виникають на основі незадоволених соціальних потреб, як правило, сценічні та агресивні.

Останнім часом в українському суспільстві набули поширення та почали поступово укорінюватися специфічні форми насильства, зокрема: хейзінг, а також моббінг, буллінг і різновиди останніх (кібермоббінг і кібербуллінг).

Хейзінг (англ. hazing) – це ритуалізовані обряди неформального характеру, які виконуються під час входження до складу певної групи(наприклад, входження у студентське братство).Таке явище, у більшості випадків, характерне для установ закритого типу (інтернати, воєнізовані, спортивні заклади). При цьому такі дії вчиняються ,насамперед, заради того, щоб образити та принизити людину.

Моббінг (англ. mob – толпа) – полягає в психологічному тиску на людину, який знаходить свій вираз у масовому цькуванні, знущанні, неетичному та агресивно-ворожому ставленні до особи у колективі.(Це може бути як у формі абсолютного ігнорування людини, так і в систематичних штовханнях та насмішках, поширення чуток та пліток відносно неї)

В свою чергу, буллінг –проявляється у відверто жорстокому цькуванні людини найбільш авторитетною частиною певного колективу або ж окремою особою. Це свого роду «психологічний терор» , який має на меті деморалізувати, принизити та залякати жертву, визвати в неї почуття пригніченості, страху, неспокою, тривоги, відчуття своєї нікчемності і непотрібності у колективі та поза ним. При цьому все це може супроводжуватись ще й членоушкодженням, побиттям та переслідуванням такої особи, а закінчитись, в самому поганому випадку-її самогубством.

Треба зауважити, що на цьому дані явища , на жаль, не закінчуються. Насильство, в умовах нашого часу пронизує майже всі сфери людського буття, навіть і «всесвітнє павутиння». Моббінг та буллінг, завдяки існуванню мережі Інтернет поступово трансформатувався у кібермоббінг та кібербуллінг. Тобто на сьогодні, такі дії вчиняються за допомогою мобільних телефонів, комп'ютерів, з використанням електронної пошти,різних чатів, мобільних додатків, соціальних мереж та блогів)

Отже, у кіберпросторі, такі дії знаходять своє відображення у надсиланні жорстоких електронних повідомлень з різного роду образами та погрозами, у відправці в загальний доступ публікацій, які принижують гідність людини, очорнюють репутацію, у тому числі й ділову, виклад дуже особистої інформації в соціальні мережі відносно особи, для того щоб спричинити їй, як мінімум, моральний дискомфорт, передражнювання жертви у чаті, створення фальшивої сторінки в якій –небудь соціальній мережі, щоб знущатися над ще кимось або переслідувати не від свого імені, зберігаючи свою анонімність, злом облікового запису чи електронної пошти жертви та інше.

Небезпечність кібермоббінгу та кібербулінгу посилюється у зв'язку анонімністю кривдника, що ускладнює ідентифікацію та можливість притягнення до відповідальності, припинення проявів психологічного насильства.

На суб'єктивному ступені злочинні насильницькі прояви обумовлюються агресивною мотивацією насильницького спрямування. У цілому, в залежності від функції насильства у мотивації злочинного насильницького посягання злочини можна розділити на декілька основних груп:

– насильницько-раціональні злочини, де насильство визначається як спосіб досягнення альтернативної (ненасильницької цілі), так зване «інструментальне насильство», яке зазвичай характеризується корисливою спрямованістю (наприклад, розбійний напад з метою заволодіння чужим майном);

– насильницько-агресивні злочини, які вчиняються саме з метою заподіяння насильства комусь (тобто де ціль досягається у момент вчинення насильства, наприклад, умисне вбивство, вчинене через особисті недоброзичливі відносини, неприязнь до жертви).

Згідно з вищевикладеним визначається зміст цього поняття. Правильним буде, сконцентрувати увагу на сутнісному підході, визначення

насильницької злочинності крізь призму явища «ворожої агресії». Ця «ворожа агресія» орієнтована на спричинення шкоди (фізичного чи психологічного плану) супротивнику конфлікту . [28, с. 209-210].

Насильство охоплює будь-які приниження особи, все те, внаслідок чого відбувається обмеження особистих духовних чи фізичних бажань , потреб людини. Насильницьке посягання, окрім того, що спрямоване на тілесну будову чи сексуальну недоторканість особи, ще й додатково може посягати на волю, честь чи гідність особи, її психічне здоров'я та економічну свободу.

Залежно від мотивів і цілей насильницькі злочини розподіляються на такі групи [29, с. 228-229]:

– насильницькі злочини, мотиви вчинення яких формуються внаслідок впливу інтерсуб'єктивного конфлікту між людьми, а ціль досягається після вчинення насильницьких дій;

– насильницькі злочини, в яких ціль і мотив дуже споріднені за змістом, що ціль досягається в момент скоєння насильства.

У кримінологічній теорії розглядають поняття насильницької злочинності у широкому та вузькому значеннях.

Так, у широкому значенні до змісту поняття насильницької злочинності входять всі умисні злочини, які супроводжуються застосуванням фізичного чи психічного насильства як засобу, способу чи частиною мотиву їх здійснення.

Натомість у вузькому розумінні до переліку насильницьких злочинів включається лише та частина кримінально караних діянь, де насильство є елементом мотивації злочинної поведінки. Як видається, саме так зване «вузьке тлумачення» насильницької злочинності є більш прогресивним, адже сприяє виявленню специфіки даного виду злочинності.

Таким чином, сутнісною характеристикою насильницької злочинності, що вирізняє її з-поміж інших видів злочинності, слід вважати її детермінованість насильницькою мотивацією, яка супроводжується так званою «ворожою агресією». Дані теоретичні положення слід брати до уваги

для подальших наукових розробок окремих аспектів сучасних проявів насильницької злочинності в Україні. а також програмування заходів протидії у даному напрямі.

Висновки за розділом 2

Правильна кваліфікація вбивства можлива тільки в результаті детального аналізу всіх обставин події як елементів складу діяння, що дозволить провести відмежування вбивств і замахів на вбивство від суміжних складів, у тому числі, умисного заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, залишення в небезпеці, а також «привілейованих» видів вбивств (у стані афекту, при перевищенні меж необхідної оборони тощо). Існує досить багато складних (які, залишаються спірними) питань, які мають принципове значення для визначення поняття «насильницький злочин».

Під насильницькими злочинами слід розуміти передбачені кримінальним законом умисні діяння, спрямовані на заподіяння фізичної або психічної шкоди кому-небудь. Відтак, кримінальним злочином – є те насильство, яке відбувається проти або поза волею потерпілого.

Злочинці відрізняються один від одного за демографічними, соціальними, психологічними, правовими та іншими ознаками.

Причиною конкретного злочину є взаємодія негативних морально-психологічних властивостей особистості, які склалися під впливом несприятливих умов морального формування індивіда, з зовнішніми об'єктивними обставинами (конкретною ситуацією), які породжують намір та рішучість зробити цей злочин, або сприяють цьому.

Таким чином, сутнісною характеристикою насильницької злочинності, що вирізняє її з-поміж інших видів злочинності, слід вважати її детермінованість насильницькою мотивацією, яка супроводжується так званою «ворожою агресією». Дані теоретичні положення слід брати до уваги

для подальших наукових розробок окремих аспектів сучасних проявів насильницької злочинності в Україні. а також програмування заходів протидії у даному напрямі.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ УМИСНИХ ВБИСТВ І ІНШИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Система попередження умисних вбивств і інших форм

злочинного насильства

У комплексній системі заходів попередження злочинності розрізняють загально-соціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні профілактичної діяльності. Визначальні умови для контролю над злочинністю в цілому, а також її насильницького «блоку» створюються, зокрема, соціально-економічними, культурно-виховними та іншими заходами в масштабі держави.

В умовах переходу до ринкових відносин особливого значення набувають:

- державна та суспільна підтримка соціально-незахищених верств населення;
- розробка та реалізація ефективної молодіжної політики (в тому числі, в плані задоволення суспільно значущих інтересів та потреб молоді в сферах загальної та професійної освіти, культури, дозвілля і праці);
- технічне і технологічне переозброєння підприємств, а також повсюдне скорочення некваліфікованої ручної праці;
- зміцнення служб зайнятості населення;
- створення стрункої системи підготовки, перепідготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації;

– розвиток малого та середнього бізнесу, що забезпечує населення новими робочими місцями.

Ці та інші соціальні заходи відіграють важливу роль в нейтралізації об'єктивних і суб'єктивних факторів, а також детермінують вчинення насильницьких злочинів та хуліганства.

Попередження насильницької злочинності забезпечується, насамперед, невідворотністю покарання, однак ступінь реалізації даного принципу викликає обґрунтовану стурбованість населення. Нерозкритими залишаються сотні тисяч злочинів.

Відтак, основними напрямками спеціально-кримінологічної профілактики насильницьких злочинів, є:

- комплексна та скоординована послідовна боротьба з алкоголізмом та наркоманією;
- своєчасне реагування на правопорушення, пов'язані із сімейно-побутовими конфліктами, які мають тенденцію до переростання у злочин;
- забезпечення дієвої охорони громадського порядку на вулицях;
- посилена боротьба з фактами розпалювання расових та міжнаціональних конфліктів;
- припинення впливу злочинної середовища на молодь та неповнолітніх;
- поліпшення якості роботи в маргінальному середовищі;
- активізація діяльності щодо виявлення та роз'єднання антигромадських молодіжних угруповань;
- активізація діяльності щодо ліквідації організованих злочинних груп та угруповань;
- своєчасний профілактичний вплив на осіб з підвищеним рівнем віктимності;
- посилення боротьби з незаконним виготовленням, збутом, зберіганням і носінням вогнепальної (холодної) зброї;

– використання превентивних заходів для своєчасного реагування на погрози вбивством та заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю, а також на приготування до вчинення тяжких насильницьких злочинів, масових заворушень тощо;

– забезпечення справедливого покарання за насильницькі злочини на основі його диференціації та індивідуалізації;

– протидія пропаганді жорстокості та насильства в ЗМІ, пропагування громадської ініціативи у подоланні проблеми насильства.

Особливе значення мають заходи посилення профілактичного впливу в специфічно-криміногенні групи населення (неповнолітні та молодь; особи, які зловживають спиртними напоями, вживають наркотики, не працюючі; раніше судимі, психічно хворі).

До числа спеціальних організаційних заходів загально-профілактичного характеру відносяться аналіз та дослідження інформації, структуру та динаміку насильницької злочинності в регіоні, також її рівень, і оцінка стану і тенденцій даних злочинів із врахуванням латентності, криміногенних та антикриміногенних факторів, прогнозування розвитку кримінологічної ситуації, кримінологічне планування тощо.

Важливий напрямок у боротьбі з насильницькими злочинами – групова та індивідуальна профілактика. Її об'єкти – *це особи, які через свою антигромадську агресивно-насильницьку спрямованість, можуть вчинити той чи інший насильницький злочин.*

В рамках профілактики згвалтувань, вимагає свого вирішення на державному рівні, проблема сексуального виховання неповнолітніх як жіночої, так і чоловічої статі. У деяких країнах вона починається з 10-річного віку.

Таким чином, можливості профілактики насильницьких злочинів слід розширювати за рахунок її віктимологічного компоненту. Це вкрай важливо позаяк, при здійсненні насильницьких злочинів, нерідко тільки випадок визначає, хто з учасників конфлікту буде злочинцем, а хто –

жертвою. Профілактика даного компоненту, являє собою виховно-попереджувальний вплив на потенційних жертв злочину (внаслідок їх віку, поведінки або способу життя).

Виходячи з цього, сімейним агресорам та хуліганам слід роз'яснювати, що вони можуть вчинити насильницький злочин або діяння, будучи в стані оборони або ж сильного душевного хвилювання з боку близьких родичів.

Жінки та особи з безладними статевими зв'язками застерігаються за допомогою роз'яснювання про можливі наслідки такого способу життя, а також про підвищену вразливість в небезпеку від насильницьких та насильницько-корисливих злочинів.

Дітям та підліткам, необхідно уникати контактів з незнайомими особами, а також у вечірній час перебувати з батьками та родичами та спілкуватися зі своїми однолітками.

Деякі ж категорії громадян (наприклад, потерпілі та свідки у кримінальній справі) потребують фізичного захисту з боку державних органів. Однак кардинально проблема забезпечення їх особистої безпеки може бути вирішена лише на законодавчому рівні.

3.2. Загальні, особливі (спеціальні) та індивідуальні запобіжні заходи попередження умисних вбивств і інших форм злочинного насильства

Первопричина злочинності одвічно ховається в певних суспільних явищах негативного характеру, проблемах соціально-економічного, політичного та духовно-ціннісного роду, властивих певному соціуму. Такі проблеми, так чи інакше, стабільно супроводжують людське буття, тому самими ефективними та дієвими заходами для подолання проблеми значного поширення такого негативного явища як злочинність, у довгостроковій перспективі, є заходи направлені на те, щоб підвищити життєвий рівень у

суспільстві, постачати населення робочими місцями, формувати у соціумі високоморальний клімат, ліквідувати або ж нейтралізувати явища, які майже завжди йдуть пліч-о-пліч із злочинністю та насильством: алкоголізм, безробіття та бідність, наркоманія, бродяжництво, незаконна міграція, міжетнічні та інші прецеденти.)

Звісно, згідно з багатьма із перерахованих явищ (наприклад, безробіття та зловживання алкоголем) і мови бути не може про їх абсолютне ліквідування. Але цілеспрямовані заходи, прийняті державою та громадськістю можуть істотно зменшити їх несприятливий вплив, а саме:

1) Фінансування та компетентна організація служб зайнятості, яка дозволить не тільки понизити рівень безробіття, але і підвищити життєвий рівень вимушено безробітних, стримати їх від духовно-морального падіння та звернення до злочинних джерел добування доходу;

2) Кваліфікована організація антиалкогольної пропаганди та забезпечення доступу молодих людей до спорту, творчості, політичної активності, тобто форм дозвілля, які ніяк не супроводжуються споживанням алкоголю, може привести до значного применшення кількості фактів розпивання спиртних напоїв молоддю та неповнолітніми, які найбільш схильні до цього.

Таким чином, з огляду на вищесказане, можна сказати що загальна профілактика має на меті, перш за все те, щоб кожна людина існувала гідно і благополучно, мала умови для досягнення необхідного у житті (житло, робота, дозвілля, відпочинок, матеріальна забезпеченість) щоб система державного управління була прозорою для суспільства й позбавленою можливості виникнення в ній корупційних дій та схем.

Створення і реалізацію заходів загального попередження виконують всі держоргани країни із залученням професіоналів із різних життєвих сфер. Це політичні діячі (політологи), економісти, соціологи, психологи, кримінологи тощо. Останні, в свою чергу, надають аналітичні огляди статистичних даних, прогнозуючи дієвість запропонованих заходів зі сторони їх дії на рівень

злочинності, а також здійснюють кримінологічну експертизу нормативних актів та суспільно-економічних програм.

Також треба сказати, що крім загального попередження, з точки зору сфери охоплення заходів перестороги, кримінологією виділяється ще й спеціальне та індивідуальне попередження злочинності.

Спеціальне попередження полягає у впливі на певні соціальні прошарки населення, окремих осіб або ж організацій (сфер діяльності), відносно яких існують підстави стверджувати, про наявність у них підвищеної криміногенності, задля ліквідації криміногенних чинників, ситуацій та явищ й дотримання приписів кримінального закону загалом.

Таким чином, в рамках вищевказаного попередження виділяється індивідуальне попередження, провідною спрямованістю якого є виявлення, перевиховання та виправлення людини, яка вже вчинила злочин чи людини, особистісні людські якості якої, безпосередньо говорять про здатність здійснення нею злочинної дії в майбутньому. Об'єктом такого попередження стає, не тільки сама людина з її негативними суспільно-несхвальними рисами духовності, але і джерела небажаного, маргінального й несприятливого впливу на неї (певне соціальне середовище чи близьке оточення: сім'я, дружні зв'язки, побут, колектив на роботі).

3.3. Зарубіжний досвід попередження умисних вбивств і інших форм злочинного насильства

Насильницькі злочини є одним з найнебезпечніших видів протиправних діянь. Варто відзначити, що в різних країнах насильницькі злочини трактуються неоднозначно.

Зокрема, в Статистичних щорічниках про злочинність США вказані умисне вбивство, згвалтування, грабїж, напад при обтяжуючих обставинах. У збірниках кримінальної статистики ФРН під насильницькими злочинами розуміють умисні вбивства, згвалтування, розбій, тілесні ушкодження,

небезпечні каліцтва, отруєння, захоплення заручників, вимагання, поєднане з викраденням людини. В Англії – всі злочини проти особистості, незаконний аборт, статеві злочини та грабіж. У нашій країні до тяжких насильницьких злочинів слід віднести ті склади злочинів, які вчинені із застосуванням фізичного або психологічного впливу, за умови настання тяжких наслідків (наприклад, вбивство, навмисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, згвалтування, розбій, грабіж).

У Кримінальному кодексі Японії 1907 року та в кримінальній статистиці впроваджено своєрідну класифікацію злочинів, яку утворюють 6 категорій [64, с. 34]:

- фелонія - тяжкі умисні злочини (вбивство, грабіж з тяжкими наслідками, напад при обтяжуючих обставинах, підпал, згвалтування);
- інші насильницькі злочини (заподіяння тілесних ушкоджень, вимагання, погроза насильством тощо);
- крадіжки та викрадення транспортних засобів;
- «інтелектуальні» злочини (шахрайство, розтрата та привласнення, розкрадання, корупція, комп'ютерні злочини);
- «моральні» злочини (азартні ігри, різні форми «непристойної» поведінки);
- інші діяння (обмеження свободи, вторгнення в житло, ухиляння від виконання громадських обов'язків тощо).

В зв'язку з цим слід зазначити важливість профілактики насильницьких злочинів. Як показує практика, попередження злочинів, незважаючи на труднощі постійного здійснення, набагато ефективніше швидкого та легального розслідування злочину, позаяк, дозволяє усунути головний негативний фактор злочинного діяння – суспільно-небезпечний наслідок.

Профілактика злочинів є одним з актуальних напрямків державної політики в сучасному суспільстві. В рамках кримінального, кримінально-процесуального права, кримінології та її підрозділів, безперервно здійснюється пошук та розробка нових способів протидії негативним

наслідкам злочинних діянь. Деякі із запропонованих вченими-юристами програм попередження насильницької злочинності приводили до успіху, деякі так і не були реалізовані, а деякі – взагалі втратили свою актуальність. Однак пошуки методики профілактики тривають і до сьогодні.

Варто звернути увагу на наявність спеціалізованих структур в зарубіжних країнах.

Як зазначив у своїй статті Ю. А. Воронін, значимість дослідження позитивного досвіду попередження злочинів в зарубіжних країнах, має важливе значення, позаяк, науковий аналіз роботи зарубіжних державних інститутів дозволяє краще вивчити, зрозуміти, побачити сильні та слабкі сторони роботи поліції, що в свою чергу, допомагає враховувати помилки, наявні в роботі поліції за кордоном [13, с. 87].

Для визначення країн з ефективною системою протидії злочинності звернемося до показників індексу злочинності країн світу з міжнародної онлайн-бази даних «Numbeo.com.» [60]:

- США - 50,01 (2015 р.), 48,87 (2016 р.), 48,76 (2017 р.);
- Франція - 49,71 (2015 р.), 44,06 (2016 р.), 43,66 (2017 р.);
- Японія - 20,24 (2015 р.), 19,34 (2016 р.), 18,89 (2017 р.);
- Іспанія - 33,85 (2015 р.), 31,77 (2016 р.), 32,28 (2017 р.);
- Швеція - 42,09 (2015 р.), 43,12 (2016 р.), 46,65 (2017 р.);
- Канада - 37,46 (2015 р.), 39,20 (2016 р.), 39,25 (2017 р.).

У даній статистиці простежується тенденція до зменшення рівня злочинності в США, Франції та Японії, що в свою чергу, стало наслідком ефективної політики попередження злочинності (в тому числі, і насильницьких злочинів).

Так, в США діє доктрина «нульової терпимості» до злочинів. Історія становлення поліції в США свідчить про те, що її правоохоронна діяльність характеризується динамічністю, технологічністю та підтриманням правопорядку в суспільстві, в рамках дотримання демократичних прав та свобод громадян країни [20, с. 117].

Крім того, там склалася історично 3-рівнева система правоохоронних органів: федеральна система, система окремих штатів та місцева система правоохоронних органів. Причому, остання є найчисленнішою та включає в себе понад 60 % поліцейських. Вона здійснює безпосередню взаємодію з населенням [35, с. 35].

З метою боротьби зі злочинністю різних категорій з початку 90-х років минулого XX століття, в США було здійснено комплекс заходів. Зокрема, збільшилась та посилилась соціально-орієнтована робота з населенням, яка забезпечила впровадження поліції в різні громадські та місцеві об'єднання і організації. Водночас, стала суворішою та жорсткішою каральна політика стосовно злочинів, які носять насильницький характер. За допомогою ЗМІ органи влади пропагували доктрину «нульової терпимості», сутністю якої є забезпечення покарання за всі злочини та припинення всіх правопорушень, в цілому. Результатом такої політики стало зростання кількості ув'язнених у в'язницях.

Згідно зі статистичними даними Міжнародного центру тюремних досліджень (ICPS) США займає 1-ше місце в міжнародному рейтингу за кількістю ув'язнених у в'язницях (2 121 600 в'язнів) [61].

Крім загально-федеральних програм, в США здійснюється профілактика насильницьких злочинів на рівні штату. Наприклад, у Флориді дана програма діє по відношенню до школярів 7-8 класів, позаяк, на думку вчених, саме з цього віку, діти починають розуміти правову відповідальність. Суть програми полягає в ознайомленні школярів з правовими цінностями країни, з основами кримінального права, а також деякими положеннями кримінології та віктимології. Особливим розділом є взаємодія цивільного населення з поліцією. Програма реалізується в формі підручників, брошур, бесід з поліцейськими та представниками влади.

Ю. А. Воронін дає свою оцінку такій політиці. На його думку, подібна профілактика забезпечує створення нормального клімату у відносинах

суспільства та поліції, що в свою чергу, сама по собі вже виступає попереджувальним фактором для злочинності [13, с. 87].

Іншим методом боротьби з насильницькою злочинністю є прийняття спеціалізованих нормативно-правових актів. Таким є федеральний закон США «Про насильство по відношенню до жінок» від 2013 року.

Даний закон закріпив зобов'язання держави в забезпеченні безпеки жінок та їх захисту від насильницьких злочинів. Була створена Мережа ресурсів з питань домашнього насильства (Domestic Violence Resource Network), яка складається з [10, с. 151]:

- 2-ох національних ресурсних центрів;
- 4-ох спеціалізованих ресурсних центрів;
- 3-ох етнокультурних організацій;
- Національної служби екстреного зв'язку з питань домашнього насильства (National Domestic Violence Hotline).

Головним завданням даної мережі є забезпечення державної програми протидії насильницьким злочинам в сім'ї. Ця мета досягається за допомогою проведення досліджень соціального середовища та злочинності, а також поширення спеціалізованої літератури, забезпечення «гарячих» телефонних ліній тощо.

Особливий інтерес викликає Національна служба екстреного зв'язку з питань домашнього насильства – федеральна цілодобова телефонна служба, в яку можуть звернутися жертви побутового насильства. У даній службі працюють консультанти, які можуть надати допомогу на 170 різних мовах. Консультант аналізує ситуацію постраждалої особи та пропонує шлях вирішення проблеми. Як правило, він забезпечує включення жертви в місцеву програму захисту жертв побутового насильства, яка має на увазі прийняття різних заходів: підключення сигнальної системи з прямим сполученням з органами поліції, отримання безкоштовних консультацій з сімейним психологом, психіатром тощо.

Інший підхід у превенції насильницьких злочинів використовується в Японії. Відповідно до Конституції Японії, поліція є самостійною державною установою, яка підпорядковується тільки уряду. Структурною одиницею поліції в районі (найменша територіальна частина населеного пункту або префектора) є «стаціонарна будка» («Кобан»). Відділення поліції об'єднує 10-15 таких «будок» [37, с. 124].

Поліція виступає основним органом влади, який здійснює попередження насильницької злочинності. Змістом даної профілактики є превенція первинної, вторинної та рецидивної злочинності. Робота поліції носить лінійний характер, вона спрямована на боротьбу зі злочинністю серед неповнолітніх (більшість злочинів скоюється неповнолітніми у зв'язку з особливостями менталітету, культури та суспільним устроєм) та з міжнародними злочинними угрупованнями.

Основа попередження злочинності в Японії закріплена в Законі про поліцію 1954 року народження, який закріпив серед завдань поліції «запобігання злочинам». Реалізація такого складного завдання неможлива без взаємодії з громадськістю, незважаючи на високу технічну оснащеність японських поліцейських. У зв'язку з цим в інструкції «Кобан» зазначено, що встановлення контакту з населенням та громадськими організаціями є пріоритетним напрямком в роботі поліції. У кожному відділенні поліції створюється «рада із зв'язку з населенням», яка складається з представників поліції, громадських організацій підвідомчого району, органів місцевого управління, адміністрацій великих житлових комплексів, керівників груп волонтерів тощо. Крім ради, профілактику злочинів також здійснюють: Асоціація волонтерів пробації, Жіноча асоціація допомоги, Асоціація адвокатів, групи підтримки жертв злочинів тощо. Як правило, дані організації, ради та поліція здійснюють кампанії з підтримки порядку, як на місцевому рівні, так і в масштабах префектур. Щорічно проводяться спеціальні кампанії під керівництвом Міністерства юстиції (лишнева кампанія).

Подібні заходи здійснюються при активній підтримці добровольців. Так, налічується близько 45 тис. груп, в які входить 3 млн. волонтерів [37, с. 125].

Результатом профілактичної політики є зниження не тільки загальної кількості злочинів, але і насильницьких злочинів, зокрема. Водночас, знизилася і кількість ув'язнених.

Згідно з міжнародним рейтингом, Японія займає 114 місце з 118 з коефіцієнтом злочинності 19,98 балів та коефіцієнтом безпеки 80,82 балів [60]. Це свідчить про те, що в країні одна з найспокійніших в світі криміногенних ситуацій. Так, на 100 тис. населення Японії припадає 45 ув'язнених, тоді як в США аналогічний показник перевищено більш ніж в 14 разів [61].

Успішність попередження злочинних діянь та насильницької злочинності в цілому, обумовлена багатогранністю та комплексністю японської політики, а також відведенням ключової ролі громадянської ініціативи та її взаємодією з поліцією.

Результати діяльності японської поліції щорічно видаються в «Білій книзі про злочинність» та в «Білій книзі поліції».

Для демонстрації ефективності японського підходу в превенції насильницьких злочинів варто звернутися до історичних довідок.

Так, в 1980-1990 роках, значними темпами відбулося загальне зниження найбільш небезпечних злочинів (вбивств, зґвалтувань) і водночас, зросла кількість крадіжок та грабежів [92].

У 2000 році відбулося зростання ненасильницьких злочинів проти власності, викликаний економічною кризою в країні, при цьому кількість насильницьких злочинів продовжувало знижуватися: у порівнянні з 1980 роком скоротилося число вбивств – в 1,6 рази; заподіяння тілесних ушкоджень – в 1,9 рази; зґвалтувань – в 2,3 рази [36, с. 11].

Японські кримінологи (Д. Коси, Ф. Кумагає), називали різні причини якісної зміни злочинності, серед яких, головними були висока розкриваність насильницьких злочинів та якісна профілактична політика [93].

Одним з важливих чинників підтримки правопорядку та протидії насильницької злочинності в країні є діяльність ЗМІ. Оскільки, злочини в Японії відбуваються відносно рідко, вони часто оприлюднюються та докладно описуються в пресі. Згідно з опитуваннями абсолютна більшість японців довіряє ЗМІ, що в свою чергу, полегшує роботу поліції в попередженні злочинності. Повідомлення про особливо жорстокі пограбування, вбивства, розбійні напади, викликають численне обурення серед населення та водночас, мобілізують громадські сили на пошук винних [92].

Таким чином, необхідно підкреслити особливу роль попередження злочинів в житті суспільства та держави. Здійснення профілактичних заходів дозволяє блокувати діяльність злочинних угруповань, ліквідувати типові причини та умови вчинення злочину, а також знижувати рівень суспільної небезпеки скоєних злочинів та уникати людських жертв і майнових витрат.

Підводячи підсумок, відзначимо, що вітчизняна політика держави в галузі попередження злочинів має ряд і своїх переваг (наприклад, висока ефективність взаємодії органів місцевого самоврядування та поліції на місцях). Проте, профілактика злочинів є комплексною, трудомісткою та відповідальною діяльністю, ефективність якої безпосередньо, залежить від рівня її опрацювання та виконання.

Виконання основних завдань превенції злочинності слід покласти на спеціалізований орган державної влади, який би став своєрідною сполучною ланкою в правоохоронній системі нашої країни. В обов'язки даного підрозділу входило б виконання таких функцій, як:

- забезпечення взаємодії органів влади та громадських організацій у профілактиці злочинів;

- забезпечення обміну інформацією між суб'єктами профілактики злочинів;
- вивчення проблем превенції та розробка програм здійснення профілактичних заходів;
- пропаганда громадської ініціативи в здійсненні профілактичних заходів тощо.

Висновки за розділом 3

Можливості профілактики насильницьких злочинів слід розширювати за рахунок її віктимілогічного компоненту. Це вкрай важливо позаяк, при здійсненні насильницьких злочинів, нерідко тільки випадок визначає, хто з учасників конфлікту буде злочинцем, а хто – жертвою. Профілактика даного компоненту, являє собою виховно-попереджувальний вплив на потенційних жертв злочину (внаслідок їх віку, поведінки або способу життя).

Виходячи з цього, сімейним агресорам та хуліганам слід роз'яснювати, що вони можуть вчинити насильницький злочин або діяння, будучи в стані оборони або ж сильного душевного хвилювання з боку близьких родичів.

Жінки та особи з безладними статевими зв'язками застерігаються за допомогою роз'яснювання про можливі наслідки такого способу життя, а також про підвищену вразливість в небезпеку від насильницьких та насильницько-корисливих злочинів.

Дітям та підліткам, необхідно уникати контактів з незнайомими особами, а також у вечірній час перебувати з батьками та родичами та спілкуватися зі своїми однолітками.

Деякі ж категорії громадян (наприклад, потерпілі та свідки у кримінальній справі) потребують фізичного захисту з боку державних органів. Однак кардинально проблема забезпечення їх особистої безпеки може бути вирішена лише на законодавчому рівні.

Залежно від сфери охоплення заходів перестороги, кримінологією виділяється загальне, спеціальне та індивідуальне попередження злочинності.

Необхідно підкреслити особливу роль попередження злочинів в житті суспільства та держави. Здійснення профілактичних заходів дозволяє блокувати діяльність злочинних угруповань, ліквідувати типові причини та умови вчинення злочину, а також знижувати рівень суспільної небезпеки скоєних злочинів та уникати людських жертв і майнових витрат.

Підводячи підсумок, відзначимо, що вітчизняна політика держави в галузі попередження злочинів має ряд і своїх переваг (наприклад, висока ефективність взаємодії органів місцевого самоврядування та поліції на місцях). Проте, профілактика злочинів є комплексною, трудомісткою та відповідальною діяльністю, ефективність якої безпосередньо, залежить від рівня її опрацювання та виконання.

Виконання основних завдань превенції злочинності слід покласти на спеціалізований орган державної влади, який би став своєрідною сполучною ланкою в правоохоронній системі нашої країни. В обов'язки даного підрозділу входило б виконання таких функцій, як:

- забезпечення взаємодії органів влади та громадських організацій у профілактиці злочинів;
- забезпечення обміну інформацією між суб'єктами профілактики злочинів;
- вивчення проблем превенції та розробка програм здійснення профілактичних заходів;
- пропаганда громадської ініціативи в здійсненні профілактичних заходів тощо.

ВИСНОВКИ

Від початку 2019 року, насильство в Україні ,у широкому сенсі, як вид правопорушення, вважається саме кримінальним злочином. Й відповідно, на сьогодні, для того щоб реально покарати особу, яка вчиняє насильство у будь-якій з його форм,визначених законодавством, не треба чекати настання суспільно небезпечних наслідків (тобто коли така особа заподіє тяжких тілесних ушкоджень комусь, чи ще гірше, когось вб'є). Відтепер, за лайки, різного роду образи, погрози та знущання,емоційний тиск та ментальне приниження відносно жертви, у тому числі шантаж економічного характеру, примус із застосуванням сили, ляпаси, стусани та за інші прояви насилля, кривдник може опинитися за ґратами.

Виходячи зі світової статистики злочинного насильства, можна сказати що ця проблема є більш гострою саме для економічно слаборозвинених країн, від якої потерпають як діти, так і люди похилого віку.

За останні 5 років, невідкладної реформи потребує роботи правоохоронних органів з документування та розслідування насильницької злочинності. Існуючих навичок поліцейських та прокуратури, а також методичних матеріалів, у даній області явно недостатньо, а ті, що є, не відповідають міжнародним стандартам.

Оскільки рівень злочинності залежить від державної організації законної протидії насильницьким проявам,(де встановлення відповідного законодавства це тільки перший крок у подоланні цієї проблеми), безпосередньо від самого відношення суспільства до проявів злочинності,

тобто ступеня його терпимості до різних форм насильства та ступеня ефективності діяльності правоохоронців, їх добросовісності та прагнення служити закону. Адже ніяка санкція не зможе бути реалізована правильно та в повній мірі, якщо правоохоронні органи не будуть працювати належним чином.

Тому, можливо і потрібно якомога ширше запозичувати та безпосередньо використовувати міжнародний досвід щодо протидії насильницьким злочинам, звертаючи особливу увагу на досвід саме провідних країн світу.

Правильна кваліфікація вбивства можлива тільки в результаті детального аналізу всіх обставин події як елементів складу діяння, що дозволить провести відмежування вбивств і замахів на вбивство від суміжних складів, у тому числі, умисного заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, залишення в небезпеці, а також «привілейованих» видів вбивств (у стані афекту, при перевищенні меж необхідної оборони тощо). Існує досить багато складних (які, залишаються спірними) питань, які мають принципове значення для визначення поняття «насильницький злочин».

Під насильницькими злочинами слід розуміти передбачені кримінальним законом умисні діяння, спрямовані на заподіяння фізичної або психічної шкоди кому-небудь. Відтак, кримінальним злочином – є те насильство, яке відбувається проти або поза волею потерпілого.

Злочинці відрізняються один від одного за демографічними, соціальними, психологічними, правовими та іншими ознаками.

Причиною конкретного злочину є взаємодія негативних морально-психологічних властивостей особистості, які складаються під впливом згубних та негативних умов морального формування індивіда, з зовнішніми об'єктивними обставинами (конкретною ситуацією), які породжують намір та рішучість зробити цей злочин, або сприяють цьому.

Сутнісною характеристикою насильницької злочинності, яка відрізняє її від інших видів злочинності, є її детермінованість насильницькою

мотивацією, за якою слідує так звана «ворожа агресія». Ці теоретичні положення треба брати до уваги для наступних наукових розробок окремих сторін сучасних проявів злочинності із насильницькою спрямованістю в Україні, а також конструювання заходів боротьби у даному напрямі.

Можливості профілактики насильницьких злочинів слід розширювати за рахунок її віктимілогічного компоненту. Це вкрай важливо позаяк, при здійсненні насильницьких злочинів, нерідко тільки випадок визначає, хто з учасників конфлікту буде злочинцем, а хто – жертвою. Профілактика даного компоненту, являє собою виховно-попереджувальний вплив на потенційних жертв злочину (внаслідок їх віку, поведінки або способу життя).

Виходячи з цього, сімейним агресорам та хуліганам слід роз'яснювати, що вони можуть вчинити насильницький злочин або діяння, будучи в стані оборони або ж сильного душевного хвилювання з боку близьких родичів.

Жінки та особи з безладними статевими зв'язками застерігаються за допомогою роз'яснювання про можливі наслідки такого способу життя, а також про підвищену вразливість в небезпеку від насильницьких та насильницько-корисливих злочинів.

Дітям та підліткам, необхідно уникати контактів з незнайомими особами, а також у вечірній час перебувати з батьками та родичами та спілкуватися зі своїми однолітками.

Деякі ж категорії громадян (наприклад, потерпілі та свідки у кримінальній справі) потребують фізичного захисту з боку державних органів. Однак кардинально проблема забезпечення їх особистої безпеки може бути вирішена лише на законодавчому рівні.

Загальна профілактика має на меті, перш за все те, щоб кожна людина існувала гідно і благополучно, мала умови для досягнення необхідного у житті (житло, робота, дозвілля, відпочинок, матеріальна забезпеченість) щоб система державного управління була прозорою для суспільства й позбавленою можливості виникнення в ній корупційних дій та схем. Створення і реалізацію заходів загального попередження виконують всі

держоргани країни із залученням професіоналів із різних життєвих сфер . Це політичні діячі(політологи),економісти,соціологи,психологи,кримінологи тощо.

Спеціальне попередження полягає у впливі на певні соціальні прошарки населення , окремих осіб або ж організацій(сфер діяльності), відносно яких існують підстави стверджувати, про наявність у них підвищеної криміногенності, задля ліквідації криміногенних чинників, ситуацій та явищ , й дотримання приписів кримінального закону загалом.

Індивідуальне ж попередження,є частиною спеціального та спрямоване на виявлення,перевиховання та виправлення людини, яка вже вчинила злочин чи людини,особистісні людські якості якої, безпосередньо говорять про здатність здійснення нею злочинної дії в майбутньому.

Необхідно підкреслити особливу роль попередження злочинів в житті суспільства та держави. Здійснення профілактичних заходів дозволяє блокувати діяльність злочинних угруповань, ліквідувати типові причини та умови вчинення злочину, а також знижувати рівень суспільної небезпеки скоєних злочинів та уникати людських жертв і майнових витрат.

Підводячи підсумок, відзначимо, що вітчизняна політика держави в галузі попередження злочинів має ряд і своїх переваг (наприклад, висока ефективність взаємодії органів місцевого самоврядування та поліції на місцях). Проте, профілактика злочинів є комплексною, трудомісткою та відповідальною діяльністю, ефективність якої безпосередньо, залежить від рівня її опрацювання та виконання.

Виконання основних завдань превенції злочинності слід покласти на спеціалізований орган державної влади, який би став своєрідною сполучною ланкою в правоохоронній системі нашої країни. В обов'язки даного підрозділу входило б виконання таких функцій, як:

– забезпечення взаємодії органів влади та громадських організацій у профілактиці злочинів;

- забезпечення обміну інформацією між суб'єктами профілактики злочинів;
- вивчення проблем превенції та розробка програм здійснення профілактичних заходів;
- пропаганда громадської ініціативи в здійсненні профілактичних заходів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із всіма змінами та доповненнями). – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-вр>.
2. Кримінальний Кодекс України (із всіма змінами та доповненнями). – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи». Постанова Верховного суду України від 07.02.2003 № 2. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35.
5. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія: курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К.: МАУП, 2002. – 295 с.
6. Антонян Ю. М. Криминология [Текст] : учебник / Ю.М. Антонян ; Всероссийский научно-исследовательский институт МВД России. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 2012. – 523 с.
7. Борисов В. И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации. – Харьков: Консум, 1995. – 104 с.

8. Бочелюк В. Й., Денисова Т. А. Кримінально-виконавча психологія : підручник. – К.: Істина, 2008. – 328 с.
9. Бражников Д. А., Афанасьева О. Р., Коваленко В. И., Маликов С. В. Криминальная ситуация в Российской Федерации: состояние и тенденции // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2017. – № 3 (41). – С. 66-78.
10. Быкасов А. А. Актуальные вопросы профилактики насильственной преступности в семьях России право и общество в условиях глобализации: перспективы развития: сб. науч. тр. / под ред. В. В. Бехер, Н. Н. Лайченковой. Саратов, 2016. – Вып. 4. – С. 150-151.
11. Васильев В. Л. Юридическая психология: учебник для вузов. – 5-е изд., доп. и перераб. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 665 с.
12. Власов Ю. Отграничение убийства и умышленного вреда здоровью, совершенных путем бездействия, от оставления в опасности. // Уголовное право. – 2014. – № 2. – С. 35-38.
13. Воронин Ю. А. Предупреждение преступлений в зарубежных странах // Вестн. Челябинск. гос. ун-та. – 2012. – № 27 (281). – Право. – Вып. 32. – С. 86-88.
14. Гернет М. Общественные причины преступности [Текст] / М. Гернет. – М. : Изд. С. Скимунта, 1906. – 208 с .
15. Герцензон А. А. Борьба с преступностью в РСФСР [Текст] : По материалам обследования НК РКИ СССР / А. А. Герцензон. – М. : НКЮ РСФСР, 1928. – 163 с.
16. Герцензон А. А. Московская общеуголовная преступность в период военного коммунизма [Текст] / А. Г. Герцензон // Научные работы кабинета по изучению личности преступника и преступности (№ 5). – М. : Изд-во Мосздравотдела. – С. 365-387.
17. Герцензон, А. А. К вопросу о показательности выборочных криминологических исследований [Текст] / А. А. Герцензон // Вопр. криминалистики. – М., 1964. – № 11. – С. 51-74.

18. Глазырин Ф. В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий : учеб. пособие / Ф. В. Глазырин. – Свердловск, 1973. – 156 с.

19. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика). Навч. посіб. / В.В. Голіна / – Х.: Нац. Юрид. Акад. України, 2011. – 120 с.

20. Гордеев А. Ю. К вопросу о положительном опыте предупреждения преступлений в зарубежных странах // Вопросы российского и международного права. – 2017. – Т. 7. – № 11 А. – С. 115-121.

21. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка проти особи: монографія. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 360 с.

22. Гуня І. І. Види насильства у кримінальному праві. // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 99-103.

23. Гуров А. И. Профессиональная преступность [Текст] / А. И. Гуров. – М. : Юрид. лит., 1990. – 304 с.

24. Даньшин І. М. Злочинність: поняття і загальна характеристика, причини та умови [Текст]: навч. посібник / І. М. Даньшин. – Київ: УМК ВО, 1988. – 88 с.

25. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник / О. О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. – 92 с.

26. Жижиленко А. А., Оршанский Л. Г. Половые преступления / А. А. Жижиленко, Л. Г. Оршанский. – Л.: «Рабочий суд», 1927. – 112 с. – (Библиотека криминологического кабинета Ленинградского губернского суда).

27. За насильство – за ґрати: Як в Україні та світі борються зі знуцанням. – URL:

https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo_za_hraty_yak_v_ukraini_ta_sviti_boriatsia_zi_znushchanniam_u_rodyni_946146.

28. Зелінський А. Ф. Кримінологія. Навчальний посібник. – Х.: Рубікон, 2000. – 240 с.

29. Иванова В. В. Преступное насилие: учебное пособие для вузов. – М.: Книжный мир, 2002. – 83 с.

30. Итоги русской уголовной статистики за 20 лет (1874–1894 гг.) [Текст]. – СПб. : Тип. Правительствующего Сената, 1899. – 407 с.

31. Иванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 264 с.

32. Інформаційні довідки про стан злочинності на території України за 12 місяців 1996-1997 років [Текст]. – К. : МВС України, 1997-1998 рр.

33. Інформаційні довідки про стан злочинності на території України за 12 місяців у 1991–1997 рр. [Текст]. – К. : МВС України, 1992–1998 рр.

34. Калюга К. В. Теорія та практика встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики. / Дис. ... на д-ра юрид. наук 12.00.09 – 2017. – 515 с.

35. Квашиш В. Е. Основные тенденции преступности в США: причины, меры, противодействия // Научный портал МВД России. – 2013. – № 2 (22). – С. 27-38.

36. Квашиш В. Е. Полиция Японии: организация и эффективность // Общество и право. – 2018. – № 2 (64). – С. 9-14.

37. Квашиш В. Е., Морозов Н. А. Полиция Японии: организация, функции, эффективность // Научный портал МВД России. – 2015. – № 1 (29). – С. 120-126.

38. Корецкий Д. А. Современный бандитизм: Криминалогическая характеристика и меры предупреждения [Текст] /

Д. А. Корецкий, Т. А. Пособина. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 241 с.

39. Костенко М. В. Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика [Текст] : монографія / за ред. В. О. Коновалової – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 160 с.

40. Красиков А. Н. Преступления против права человека на жизнь // Закон и право. – 2000. – № 5. – 15 с.

41. Криминология [Текст] : учеб. пособие для бакалавров и специалистов / под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачёва. – СПб. : Питер, 2013. – 304 с. – (Стандарт третьего поколения).

42. Криминология [Текст] : учебник / А. А. Герцензон, В. К. Звирбуль, Б. Л. Зотов и др. – М. : Юрид. лит., 1968. – 471 с.

43. Криминология [Текст] : учебник / под ред. И. И. Карпеца, В. Н. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецовой и др. – М. : Юрид. лит., 1976. – 440 с.

44. Криминология: учеб. для вузов / под общ. ред. А.И. Долговой. – [3-е изд., перераб. и дополн.]. – М.: Норма, 2005. – 912 с.

45. Криминология: учебник / под ред. Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. – М., 1988. – 384 с.

46. Криминология: учебник для академического бакалаврата / В. В. Лунев. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 249 с.

47. Криминология: Учебник для вузов / под ред. проф. В. Д. Малкова. – М.: ЗАО Юстицинформ, 2008. – 222 с.

48. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – [2-ге вид., перероб. і доповн.]. – Х.: Право, 2009. – 288 с.

49. Кулик А. Г. Загальна тенденція злочинності в Україні в 1972-1993 рр. і прогноз на найближчі роки [Текст] / А. Г. Кулик, В. І. Бобир. – Злочинність в Україні // Бюл. законодавства та юрид. практики України. – 1994. – № 2. – С. 5-37.

50. Кулик А. Г. Організована злочинність в Україні в 90-ті роки: кримінально-правова та криминологічна характеристика [Текст] / А. Г. Кулик

// Правові проблеми боротьби зі злочинністю. – Кн. 2. – Х.: Сх.-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив. – 2002. – С. 50-81.

51. Личность преступника / В. Н. Кудрявцев, Н. Н. Кондрашков, Н. С. Лейкина и др. – М., 1975. – 269 с.

52. Лунеев В. В. Мотивация преступного поведения. – М., 1991. – 382 с.

53. Лунеев В.В. Криминология: учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М., 2010. – С. 613-615.

54. Маймескулов Л. Н. Всеукраїнська надзвичайна комісія (1918-1920) [Текст] / Л. М. Маймескулов та ін. – Харків: Основа, 1990. – 345 с.

55. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии [Текст] – Т. 1: кн.1. Процесс производства капитала / К. Маркс. – М. : Политиздат, 1978. – 907 с.

56. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс ; [изд. 2-ое]. – Т. 20. – М. : Политиздат, 1961. – 858 с.

57. Меньшагин В. Д. Убийства [Текст] / В. Д. Меньшагин // Убийства и убийцы. – М. : Изд-во Мосздравотдела, 1928. – С. 33-86.

58. Миненок М. Г. Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы [Текст] / М. Г. Миненок, Д. М. Миненок. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 367 с.

59. Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР. – Т. 1. (1917–1925 гг.) [Текст] / П. П. Михайленко. – Киев : Высш. шк., 1966. – 831 с.

60. Міжнародна онлайн-база даних «Numbeo.com.» – URL: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp.

61. Міжнародний центр тюремних досліджень (ICPS) – URL: https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region

62. Міхеєва О. К. Кримінальна злочинність і боротьба з нею в Донбасі (1919–1929 рр.) [Текст] / О. К. Міхеєва. – Донецьк : Сх. вид. дім, дім, 2004. – 248 с.

63. Моббинг, буллинг, хейзинг – чем они опасны. – URL: <http://www.domrebenok.ru/blog/nasilie-v-shkole-что-такое-bulling-chem-on-opaseni-kak-s-nim-borotsya/>.

64. Морозов Н. А. Преступность в современной Японии: проблемы криминологической и уголовно-правовой политики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2016. – 44 с.

65. Овчинский С. С. Преступное насилие. Преступность в городах [Текст] / С. С. Овчинский. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 408 с.

66. Організовані злочинні групи в Україні: традиційне і типове (соціологічний нарис) [Текст]: монографія / за заг. ред. А. Н. Ярмиша. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. – 336 с.

67. Памятники русского права: Памятники права Киевского государства, X-XII вв.. Вып. 1 / Сост.: Зимин А.А.; Под ред.: Юшков С.В. – М.: Госюриздат, 1952. – 287 с.

68. Петров В. В. Злочини організованих груп і особи їх вчиняють, найбільш значущі криминологічні ознаки [Текст] / В. В. Петров // Правові проблеми боротьби зі злочинністю. – Х.: Сх.- регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив. – 2002. – С. 156-189.

69. Побегайло Э. Ф. Умышленные убийства и борьба с ними [Текст] / Э. Ф. Побегайло. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1965. – 204 с.

70. Попович В. М. Стан організаційно-правового забезпечення протидії відмиванню доходів злочинного походження в Україні: криминологічний аспект [Текст] / В. М. Попович // Правові проблеми боротьби зі злочинністю. – Кн. 2. – Х. : Сх.-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив. – 2002. – С. 164-201.

71. Родин Д. Революционные трибуналы в 1920-1922 гг. (по данным НКЮ и Верховного Трибунала) [Текст] / Д. Родин // Экспресс-информация:

Сер. «История статистики». – Вып. 1 : Уголовная статистика 20-х годов. – М. : Госкомстат СССР, 1990. – С. 11-59.

72. Рубаник В. Є. Власність в історії російської і української систем права: загальне та особливе. (Відносини власності в східнослов'янській традиції правового регулювання: історико-правове дослідження) [Текст] / В. Є. Рубаник. – Харків: Консум, 2004. – 520 с.

73. Саїнчин О. С. Особливості початкового етапу розкриття вбивств, виконаних на замовлення [Текст] : навч. посіб. / О. С. Саїнчин. – О. : Юрид. літ., 2002. – 160 с.

74. Советская криминология : учебник [Текст] / под ред. А. А. Герцензона, И. И. Карпеца, В. Н. Кудрявцева. – М. : Юрид. лит., 1966. – 319 с.

75. Стан злочинності в Українській РСР і результати боротьби з нею в 1990 році (оцінка оперативної обстановки) [Текст]. – Київ: МВС УРСР, 1991. – 82 с.

76. Старков О. В., Тюменев А. В. Криминовиоленсология (учение о криминальном насилии): курс лекций / под общ. ред. О. В. Старкова. – М., 2012. – С. 374-375.

77. Стратегія розвитку Донецької області до 2027 року – URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/strategy/strategiy2027/2019/26.12.2019/Analiz.pdf>.

78. Сучасний розвиток державотворення та право творення в Україні: проблеми теорії та практики: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених 19 травня 2020 року: Зб. тез наук. праць / за заг. редакцією К. В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2020. – 206 с.

79. Тенденції і протидія злочинності. Аналіз загального стану злочинності в Україні. – URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tendentsiyi-i-protydiya-zlochynnosti-analiz-zagalnogo-stanu->

[zlochynnosti-v-ukrayini-za-2018-rik-u-porivnyanni-zi-statystychnymy-danymy-za-2013-2017-roky/](https://www.unian.ua/incidents/u-doneckiy-oblasti-zroslo-chislo-umisnih-ubivstv-novini-ukrajina-11050157.html).

80. У прифронтових районах Донецької області зросло число умисних убивств. – URL : <https://www.unian.ua/incidents/u-doneckiy-oblasti-zroslo-chislo-umisnih-ubivstv-novini-ukrajina-11050157.html>.

81. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. С мотивами, извлеченными из объяснительной записки редакционной комиссии, Представления Министерства в Государственный Совет и журналов – особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета – СПб.: Изд. Н. С. Таганцева, 1904. – 1124 с.

82. Федулова І. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину передбаченого статтею 206-2 Кримінального Кодексу України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2017. – С. 308-318.

83. Ферри Э. Уголовная социология [Текст] / Э. Ферри. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 658 с.

84. Фойницкий И. Я. Курс уголовного права. Часть особенная: Посягательства личные и имущественные / [Сочинение] И. Я. Фойницкого, заслуженного ординарного профессора Императорского С.-Петербургского университета. – Шестое издание. – СПб.: Типография М. М. Стасюлевича, 1912. – 451 с.

85. Хрестоматия по истории государства и права : учебное пособие – М.: ТК Велби, Изд-во проспект, 2004. – 688 с.

86. Шакун В. І. Суспільство і злочинність [Текст] / В. І. Шакун. – К. : Атіка, 2003. – 784 с.

87. Шарапов Р. Д. Насилие в уголовном праве (понятие, квалификация, совершенствование механизма уголовно-правового предупреждения): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Екатеринбург, 2006. – С. 9-10.

88. Шепітько В. Ю. Особливості криміналістичної характеристики вбивств на замовлення [Текст] / В. Ю. Шепітько // Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю : матеріали наук.-практ. конф., 19 листоп. 1997 р., м. Харків. – Х. : Право. –1998. – С. 25-31.

89. Язвы Петербурга. Опыт историко-статистического исследования нравственности столичного населения [Текст]. – СПб. : Изд-во В. Михневича, 1886. – 542 с.

90. Якімова С. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / С. В. Якімова, Н.Є. Маковецька, О. М. Омельчук. – Хмельницький: Хмельницький унт управління та права, 2014. – 442 с.

91. Яковлев А. М. Борьба с рецидивной преступностью [Текст] / А. М. Яковлев. – М. : Наука, 1964. – 221 с.

92. Shikita M., Tshiya S. Crime and Criminal Policy in Japan from 1926 to 1988. // Analysis and Evaluation of the Showa Era. – Tokyo, 1992.

93. Kumagae F. Final Violence in Japan // Victimology. – № 8. – 1983.

94. State of crime and criminal justice worldwide : Report of the Secretary-General / Thirteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Doha, Qatar, 12–19 April 2015). – 39 p.

95. Accounting for Security and Justice in the Post-2015 Development Agenda / UNODC. – Vienna, 2013. – 149 p.

96. Global Study on Homicide – 2013: Trends, Contexts, Data / UNODC. – Vienna, 2014. – 163 p.